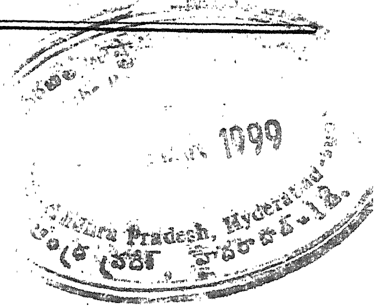
బాలానంద

కాశీ రామేశ్వర మజిలీల కథలు

రచన :

నాగశ్రీ

నవరత్న బుక్ సెంటర్
ఏలూరు రోడ్ .... విజయవాడ-2

కాపీరైట్] ప్రథమ ముద్రణ : 1997 [వెల : 25-00

విషయ సూచిక

కాశీ రామేశ్వర మజిలీల కథలు

సదానంద యోగి

మన భారతదేశం మొదటినుండి ఉత్తర భారతమని, దక్షిణ భారతమని చెప్పబడుతూంది. రెండు దేశాలలోనూ పుణ్యనదులు, పుణ్య క్షేత్రములు కూడా లెక్కకు మించి యున్నవి. ఉత్తర భారతదేశంలో కాశీవిశాలాక్షి సమేత విశ్వనాథ స్వామి వున్నాడు. దక్షిణ భారతదేశంలో శ్రీరామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన రామ లింగేశ్వరస్వామి వున్నాడు. కాశీ రామేశ్వరుల పేరులు వినని వారుండరు.

పూర్వకాలంలో మునులు మహాభక్తులు. వారి వారి పరివారాలను వెంటబెట్టు కొని కాశీనుండి రామేశ్వరానికి - రామేశ్వరంనుండి కాశీకి ప్రయాణాలు చేసేవారు. వానిని కాశీ రామేశ్వర యాత్ర లంటారు. ఒకదాని కొకటి యెంతో దూరం కనుక దారిలో యాత్రికులు మజిలీ చేసేవారు. వానిని గురించి మనమిప్పుడు "కాశీ రామే శ్వర మజిలీల కథ" లని చెప్పుకుంటున్నాం.

చాలాకాలం క్రితంగా కాశీనగరంలో సదానందయోగి యనే మునీశ్వరు డున్నాడు. ఆయన దేశమంతా తిరిగి యెక్కడెక్కడున్న దేవతల క్షేత్రాలు - వారి పుట్టు పూర్వోత్తరాల సన్నింటిని ఆకళింపు జేసుకొనిన మహాదిట్ట. వానికి సంసార బంధాలుకాని, తాపత్రయాలు కాని ఏమీ లేవు. ఇంకొకరాయనమీద ఉమ్మి వేసినా తుడుచుకొని తొలగిపోతాడేకాని వారివంక సరిగా చూడనయినా చూడడు. ఎపుడు చూచినా వానిలో ఏదో ఆనందం, నిండు తనాలే కనిపిస్తాయి. కాని చీకు చింతలుండవు. అందుకే ఆయన నందరు సదానందయోగి అని అంటూంటారు.

సదానందయోగికి శిష్యులు కూడ వున్నారు. వారందరిలోను చిదానంద యోగి మొదటివాడు. ఆ గురుశిష్యుల న్యాయం చెప్పతోతగ్గది. ఒకనొక సమయంలో సదానందయోగి తన ప్రియశిష్యుని పిలిచి "నాయనా! చిదానందా! నాకు కాశీ రామేశ్వర యాత్ర చేయు తలంపు కలిగింది. నీవు, నీ సహాధ్యాయులు నా వెంట బయలు దేరండి. మీకు నేను కాశీనుండి రామేశ్వరం వరకు దారిలోనున్న ప్రధాన నగరములు, క్షేత్రములు, నదులు, తీర్థములు, వనములు మొదలయిన వానిని చూపుతూ, వాని వాని పురాణ వైభవ మహాత్మ్యములను గూడా చేతనయినంత వనుకు చెప్పుతా" నన్నాడు.

ఆ మాటలకు మహాభాగ్యమని నమస్కరించిన చిదానందుడు తోటి శిష్యులందరను పిలిచి ప్రయాణం పెట్టాడు. అంతట గురువులవారు "నాయనలారా! మనము యాత్రసేయ బయలుదేరుటకు మీరీ కాశీ నగరాన్ని గురించి ముందు కొంతయినా తెలుసుకొనడం మంచిది. ఈ వారణాసి యందలి ప్రతి క్షేత్రము - ప్రతి తీర్థము - ప్రతి దైవములను గురించి పరిపూర్ణముగా చెప్పవలయునని బ్రహ్మ దేవునితయినా శక్యము కానిదై యుండగ నేనెంతవాడను? అటులని మీనపుడు నిరుత్సాహ పడరాదు కనుక నేను పెద్దల వలన వినిన దానిని సమగ్రముగ చెప్పెదనని కథాగమనం ప్రారంభించారు.

కాశీనగర విశేషణము

"నాయనలారా! కాశీనగరానికి మరొక పేరు శివ రాజధాని. ఇది భగీరథీ నదికి పడమరగా నది ననుసరించి వృత్తము గలిగి యైదుకోసుల విస్తీర్ణమైన మహా పట్టణము. దక్షిణంనుండి ఉత్తరంగా ప్రవహించుచున్న ఈ నదీతీరము ననుసరించి నదరము పొడవున అరువది నాలుగు తీర్థములున్నవి.

పూర్వం దక్ష ప్రజాపతి తన పెద్ద కుమార్తె అయిన సతీదేవిని శివుని కిచ్చి వివాహం చేశాడు. కాని ఒకానొక సమయంలో అల్లుడిమీద నాగ్రహించిన

దక్షుడు కుమార్తెనుకూడా పిలవకుండానే మహాయజ్ఞం చేయ ప్రారంభించాడు. పిలువకపోయినా పుట్టినింటిమీద మమకారం చొప్పున పెనిమిటి నొప్పించుకొని చూడవచ్చిన సతీదేవి పరాభవం పొందినందున యోగాగ్నిలో పడి చనిపోయింది. శివుని భార్యమీద మోహం పోనందున ఆమె ప్రేతాన్ని తన భుజంమీదనే వేసుకొని దేశ దేశాలు తిరిగాడు. అది చూసిన విష్ణుమూర్తి యోగమాయచే సతీదేవి మృత దేహాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా చేశాడు. అప్పుడా దేవి ముఖం యీ కాశీపురంలో బడినందున దీనికి "గౌరీముఖ" మనే పేరు వచ్చింది. ఇప్పుడిది ముఖ పీఠమయింది. ఇచటి దేవతపేరు కాశీ విశాలాక్షి, కంచి కామాక్షి, మధుర మీనాక్షి ముప్పురు ప్రఖ్యాతి గల దేవతలు.

అటులనే తేళిరదేవి వెలసిన మణిపూర్‌నందు వెంట్రుకలు పడుటచే నది కేశపీఠమయింది. జ్వాలాముఖి దేవత వెలసిన పంజాబునందు నాలుక పడుటచే నది జిహ్వాపీఠమైంది. నాయనా దేవత వెలసిన పంజాబున కన్ను పడినచోట నయన పీఠమైంది. మీనాక్షి దేవతవలె వెలసిన మధురయందున్న కన్ను పడినచోట నయన పీఠమైంది. విమలాదేవి వెలసిన జగన్నాథముయందు కుచము పడినచోట స్తనపీఠమైంది. హింగుళాదేవి వెలసిన నగర నైఋతి భాగమందు పొట్ట పడినచోట నుదరపీఠమైంది. యోగదేవి వెలసిన ద్వారకయందు యోగపీఠమైంది. సుందరీదేవి వెలసిన కలకత్తా ప్రాంతీయ సముద్రతీరమునగల అధినాధ క్షేత్రమందు భుజము పడినచోట స్కంధపీఠమైంది. తారాదేవి వెలసిన ఆసామీ గుహాట్‌షహారునందు బొడ్డు పడినచోట నాభి పీఠమైంది. యోగనిద్రాదేవి వెలసిన కామరూప దేశమందు ఒకచోట యోనిపీఠమైంది. గుహ్యకాళి వెలసిన నేపాళమునందు నొకచోట గుహ్యపీఠమైంది. పేకేశ్వరీదేవి వెలసిన ఆసామీ ములుకుగోలపాడునందు నొకచోట అంగుష్ఠపీఠమైంది. కాళికాదేవి వెలసిన కలకత్తా యందే యింకొకచోట గుల్పపీఠమైంది. ఇంకను యిట్టి పీఠములు కొన్ని అక్కడక్కడ ప్రఖ్యాతిగాంచి యున్నవి.

కామాదేవి వేంచేసియున్న యోనిపీఠం నవయోని ముద్రల యోగస్థలమని చెప్పబడుచున్నది. ప్రతి సంవత్సరం నిచట ఆషాఢ బహుళ త్రయోదశి మొదలగు నాలుగు దినములు అనగా త్రయోదశి, చతుర్దశి, అమావాస్య, శ్రావణశుద్ధ పాడ్యమీలు ఋతుకాలమనుచు స్త్రీలు మాత్రమే దేవి నారాధించుచుండుట యందు సాంప్రదాయంబుగ జరుగుచున్నది. పురుషులా సమయమున నచటకు పోరాదు. పోయినవారికి కీడు తప్పదు. ఈ మహాకాశీ క్షేత్రమునకు రాజు విశ్వనాథుడు, మంత్రి బిందు మాధవస్వామి, క్షేత్రపాలకుడు భైరవుడు, గణనాయకు లేబదార్గురు, ఇచట లేని దేవతలు-తీర్థములు-మహిమలు మరి యెందును లేవని పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి.

యాత్రా విధానము

నాయనలారా! ఈ క్షేత్రమున యాత్రికులు నిత్య యాత్ర తిథి వార యోగ్య యాత్రికులు వార్షిక యాత్రలు పంగకోశ యాత్రలు గాక ఏకరాత్ర వ్రత దీక్ష, ద్విరాత్ర వ్రత దీక్ష, త్రిరాత్ర వ్రతదీక్ష లనేకంబులుగ చేయుచుందురు. సూర్యోదయ మునకు ముందుగానే మేల్కాంచి కాలకృత్యముల దీర్చుకొని గంగలో స్నానాదులు ముగించుకొని అన్నపూర్ణా విశ్వేశ్వరులను దర్శించుట ప్రథమ కర్తవ్యము.

అనంతరమున ఒక క్రోసు దూరం నందున్న బిందు మాధవస్వామిని సేవించి, విశ్వేశ్వర మందిరం దగ్గరున్న ఢుంఢింరాజ గణపతి నారాధించి ఉత్తర ముగ ఒకటిన్నర క్రోసుదూరం నందున్న దండపాణి స్వామిని పూజించి కాల భైరవుని దర్శించి పడమర క్రోసుదూరం నందున్న కాశీమూర్తిని సేవించి వాయ వ్యముగా కొంచెం దూరం నందున్న గుహను చూచి గంగాపుష్కరిణిని, కొల్చి విశ్వేశ్వర మందిరమందలి అన్నపూర్ణాదేవిని పూజించి మణికర్ణికకు పోయి మణి కర్ణికమూర్తి నారాధించి అచటనే స్నానముచేసి తిరిగి విశ్వేశ్వర సన్నిధికి వచ్చి నమస్కరించి తర్వాత వసతికి చేరు విధానమును నిత్యయాత్ర యందురు.

మిగిలిన యాత్ర విధులను గురించి చెప్పుటకు సమయము కాదు. మనం రేపటినుండి యాత్రకు బయలుదేర వలయునని చెప్పిన సదానందయోగి మరు దినంబున శిష్యగణముతో గూడ బయలుదేరిపోయి గయా గదాధరలో మొదటి మజిలీ చేశారు.

గంగా గదాధర క్షేత్ర మజిలీ

"నాయనలారా! త్రేతాయుగంలో వనవాసం చేయవచ్చిన సీతారామ లక్ష్మణులు కొన్నిరోజు లిక్కడున్నారట. ఒకనాడు సీతాదేవి ఏమీతోచక ఇసుకతో ముద్దలుచేసి పెట్టింది. ఈ క్షేత్ర ప్రభావం వలన ఆ ఇసుక ముద్దలు వారి పితృ దేవతలకు సంక్రమించినై. శ్రీరాముడొకప్పుడు పితృదేవతలకు తర్పణలు విడిచి పిండ ప్రధానములు సేయగ దశరథ మహారాజ యిసుక ముద్దలలో కనపడ్డాడు. రాముని మనసు చాలా బాధపడింది.

ఈ పని చేసిందెవరని రాముడడిగాడు. సీత భయపడి "నాకు తెలియ"దని బొంకింది. కాని ఫల్గుణితీర్థం నడుగగా నామె నిజం చెప్పింది. రాముడంతట తన తండ్రులను - తాతలను క్షమాపణ గోరి క్రమమైన పిండముల నీయగ పితృ దేవతల అంగీకరించారు. తన హోరపాటు రామునికి చెప్పినందున సీత ఫల్గుణి తీర్థంమీద కోపించి "నీవాడ దానవయ్యా ఆడువారి నేరం దాచలేదు కనుక ప్రజల కంటికి కన బడకుండ ప్రవహింపు"మని శపించినదట. అటులనే వర్షముల యందు తప్ప ఇతర దినములలో ఫల్గుణితీర్థ మీ క్షేత్రమున ఇసుక హొరల క్రిందుగా గాక నేలమీద ప్రవ హించుటలేని కారణమున పెద్దలు దీనిని "అంతర్వాహిణి" అన్నారు.

ఒక పెద్ద మందిరంలో చదరమైన కుండమునందు మూర నిడివిగల నున్నని పాదమొకటి యున్నది. ఇది గయుని తలయందుంచబడిన శ్రీ మహావిష్ణువు కుడిపాదమని చెప్పబడుచున్నది. దీనిమీద పిండముపడిన దినమొక్కటియు నుండదు. అటులనే ఈ క్షేత్రమున ఈ శివపాదము - కుమారస్వామి పాదము - బ్రహ్మపాదము - సూర్య పాదము - చంద్రపాదము - ఇంద్ర పాదము - క్రౌంచ

పాదము - గణపతిపాదము - మతంగపాదము - అగస్త్యపాదము - కశ్యపపాదము - త్రేతాగ్ని పాదత్రయమనునవి ముఖ్యములు.

విష్ణుపాదమున కీశాన్యముగ గదాధరస్వామి విగ్రహమున్నది. దానికి పడమరగ రాతిగదయు కనబడుచున్నది. కావున దీనికి గయా గదాధర క్షేత్రమను పేరు వచ్చినదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి ప్రయాగలో మజిలీ వేశాడు.

ప్రయాగ మహాక్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ ప్రయాగ అలహాబాదునకు తూర్పు ఒకటిన్నర క్రోసు దూరం నందున్నది. దీనికి పడమరగ గంగానది ప్రవహించుచున్నది. దీనినే ధారా గంజా లేక ధారానగర మనియు నందురు. భోజరాజు పాలించిన నగరమట. ఇచట గంగాపుత్రులను నొక జాతివారున్నారు. వారచటి దృశ్యములను చూపి యాత్రికుల నుంచి ధనం సంపాదించుకొందురు. సమతలమునకు క్రింది భాగమున పోయి చూచిన రెండు నిలువుల యెత్తున కొట్టివేయబడిన మర్రిచెట్టు కనపడగలదు. అది అక్షయ వటవృక్షమనియు-దాని చుట్టునున్న శిలలు దేవతలనియు చెప్పుదురు. అచటకు దీపపుకాంతి సాయంతో పోవలయును.

గంగ యమున సరస్వతి యను మూడునదులు కలిసిన త్రివేణి ఇచ్చట ప్రవహించుచున్నది. రాజు లిచట కోట నిర్మింపని నాడే యక్షయ వటవృక్షపు కొమ్మలే నదిమీదకు వంగి యుండెడివట. ఎవరయినను యీ చెట్టు కొమ్మలమీదకెక్కి వారి కోరికలను పొందుచుందురనుట కీకథ నిదర్శనము.

ఒకానొక సమయంబున ముగ్గురు కన్యలాచెట్టుమీదెక్కి అందొకరు మహా పండితకవి నాకు భర్త కావలయునని - యింకొకరు ధైర్య సాహసములుగల ధీరుడు నాకు పతి కావలయునని - వేరొకరు గొప్ప కీర్తిగల ప్రభువు నాకు

పెనిమిటి కావలయునని చెప్పి ప్రవాహంబున దుముకుట చూసిన యొక మంగలి చెట్టునెక్కి మీరు మువ్వురు నాకు భార్యలు కావలయునని చెప్పి నీటబడి మరణించి నందున నతండు మరుజన్మమున భోజరాజై పుట్టి వారి మువ్వురును వివాహంబు లాడెనని గ్రంథములు తెలుపుచున్నవి.

హిమాలయములమీద బదరీ నారాయణాశ్రమమునకు వాయువ్యమున పుట్టి వసుధారయను పేరుతో చీనా దేశపు రాజమార్గమునకు పడమర పారి సర స్వతితో కలిసి బ్రహ్మకపాలమునకు తూర్పుగా చని గంగ బదరీ కేదారములో నేకీభవించినంత భగీరథియను నామముధరించి హస్తినాపురమునంటుచు ముందుకు సాగి మీర్జాపూర్ మీదుగా పయనించి కాశీక్షేత్రమునందుత్తరముగా సాగి సము ద్రములో కలియుచున్నది. అటులనే యమునానది గంగోత్రికి పడమర వాయువ్య ములుగా ప్రవహించి, కళిందగిరినుండి హస్తిన బృందావనం మధుర ఆగ్రా నగ రంబుల దాటుచువచ్చి ప్రయోగ మర్గము మీదుగా పారి, భగీరథిలో కలియు చున్నందున త్రివేణీ సంగమమైంది.

ఈ ప్రాంతీయులయిన గంగాపుత్రులు నీటిలో తేలుచున్న బల్లలమీద వేదికల నమర్చి యాత్రికులచేత త్రివేణీనదీ పూజయు, ముత్తయిదువుల చేత వేణీ సమర్పణములు చేయించెదరు. ఇదియొక గొప్ప యాత్రాస్థలం. ఇక్కడకు క్రోసు దూరములో భరద్వాజాశ్రమమున్నది. రావణవధానంతరమున రామున కిచ్చట భరద్వాజముని ఆతిథ్యము నిచ్చినట్లు చెప్పబడుచున్నది. ఇంకను ఇంద నేకములైన చూడదగిన పవిత్ర స్థలములు కలవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి అయోధ్యలో మజిలి చేశాడు.

అయోధ్యా పుర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిప్పుడు మజిలీ చేసిన యీ యయోధ్య పూర్వం శ్రీరామచంద్రమూర్తిచే పాలింపబడిన పుణ్యస్థలం. ఆనాటి రామ పరిపాలనలోని

యయోధ్యాపుర మొకప్పుడు సరయూ నదిలో కలిసిపోయినట్లు చరిత్ర చెప్పుచున్నది. ఐనను ఆనాటి కొన్ని మందిరములు ఇతర కట్టడములు మాత్రము మనకి నాడు క్రోసున్నర దూరమున కన్పట్టుచున్నవి. యాత్రీకులక్కడకునుపోయి దర్శించుచుందురు.

ప్రస్తుత మీ సరయూ నదీ తీరమున కన్పట్టువానిలో రామఘాట్-భరత ఘాట్-లక్ష్మణఘాట్-శతృఘ్నఘాట్ - హనుమాన్‌ఘాట్ - వశిష్ఠఘాట్ - వాల్మీకి ఘాట్ - సుగ్రీవఘాట్-విభీషణఘాట్-స్వర్గధారఘాట్ మొదలయిన క్షేత్రములెన్నో యున్నవి. క్షేత్రయుగంలో దశరథ మహారాజీ యయోధ్యను పాలించాడు. ఆయనకు కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకేయి యను భార్యలు ముగ్గురున్నారు. వారికి చాలాకాలానికి శ్రీరాముడు, భరతుడు, లక్ష్మణుడు, శతృఘ్నుడు అను నల్గురు కుమారులు కలిగారు.

అన్నదమ్ములందరూ పెరిగి పెద్దవారయ్యారు. మిథిలానగరమేలే జనక మహారాజు పుత్రికలతో వారికి వివాహాలయ్యాయి. శ్రీరామునకిప్పుడు ఇరవదై దేండ్ల వయసు. రాముని పట్టాభిషేకం చేయించడానికన్ని ఏర్పాట్లు చేయించాడు దశరథ మహారాజు. ఆ సంగతి కైకేయికి తెలిసింది. ఆమె కంతకుముందే దశరథుడు రెండు వరాలిచ్చియున్నాడు. ఆ వరాలిప్పుడు కావాలంటూ కైకేయి రాముని పదునాలుగేండ్లు వనవాసం పంపించి భరతుని రాజ్యాభిషేకం చేయమని కోరింది.

ఆ కారణంగా కథ అడ్డం తిరిగింది. శ్రీరాముడుభార్య సీతను, తమ్ముడు లక్ష్మణుని వెంటబెట్టుకొని దండకారణ్యం వెళ్ళాడు. అక్కడ రామునికిరాక్షసులతో వైరం సంభవించింది. హనుమంతుడు సుగ్రీవులు నలనీలాద్యులు మొదలయిన మిత్రుల సాయంతో లంకాధిపతి అయిన రావణునికూడ చంపి విజయవంతంగా తిరిగి అయోధ్యకు చేరుకున్నాడు శ్రీరాముడు. దానినే రామాయణమంటారు. ఇప్పటికక్కడ రామాయణానికి సంబంధించిన లీలలు చాలా గలవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి మధురలో మజిలీ చేశాడు.

మధురాపురక్షేత్రమజిలీ

నాయనలారా! యమునానది నంటుకొని యున్న మధురానగరము సత్ర ముగా నున్నందున వీథులు సరళముగ నుండకపోయినను రాతికట్టములతో పుర మలంకారముగ నున్నది. విశాలమైన యీ నగరమందే గోకులము, బృందావనము వేణువనము కుమారవనము దానవనము గోవర్ధనవనము మానస సరస్సులను పుణ్యక్షేత్రము లనేకములున్నవి.

ఇచట పేరుగాంచిన ఇరవదైదు ఘట్టములలోను విశ్రమఘట్ట మొకటి అనగా నాడు కంసుని చంపిన తరవాత శ్రీకృష్ణుడు విశ్రాంతికై శయనించిన. ప్రదేశము. దీనికి చేరువయందున్న మందిరములో శ్రీకృష్ణ పాదములనబడు శిల లనేకములున్నవి. యాత్రికులు స్నానము చేసిన పిదప ఈ కృష్ణపాదము నభిషే కాదులతో సేవించుటాచారమై యున్నది.

మధుర యందలి దేవళంబులకు లెక్కలేదు. వానిలో ద్వారకానాథ మందిరము గొప్పది. స్వామి సన్నిధిలో ఎడమ ప్రక్కగ రుక్మిణీదేవి మూర్తి దర్శనమిచ్చుచున్నది. ఆలయ మండపమతిమనోహరముగనున్నది. గడిచిపోయిన యుగములలో మునులేగాక ముక్కోటి దేవతలు జపతపో నియమంబుల పాటిం చుచు నివసించిన ఆశ్రమములు నేటికిని మనకు కనపడుచున్నవి.

మధురకు నైఋతి భాగమునందున్న తెల్లని లింగమును భూతేశ్వరు డందురు. ఆ శివలింగమున కొకప్రక్క ముఖము కలదు. పురాతనమై యున్న యీ స్వామిని కృత త్రేతాయుగాలలో దేవ మునీంద్రులే గాక ద్వాపరమున కంసుడు మొదలయిన వారాధించారు. కలియుగంబున యాదవ రాజుల సేవలందుకొనిన చరిత్రములున్నవి. స్వామివారి దేవి పేరు పాతాళసిద్ధేశ్వరి. ఆమెయు దేవాలయ ప్రాకారము నందే వేంచేసి యున్నారు.

అచటకు కొంతదూరంలో శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానమున్నది. అన్కపూర్వం మధురను పాలించే ఉగ్రసేన మహారాజు కుమారుని పేరు కంసుడు. ఉగ్రసేనుని

తమ్ముడగు దేవలుని కుమార్తె దేవకీదేవి ఉగ్రసేనుడు దేవకిని గూడ కన్నబిడ్డ వలెనే పెంచి పెద్దయ్యాక వసుదేవునికిచ్చి వివాహం చేశాడు. కంసుడు తన చెల్లెలిని బావను రథంమీద గూర్చుండ బెట్టుకొని అత్తవారింట చెల్లెలిని విడిచి పెట్టుటకు వస్తున్నాడు. ఆకాశవాణి బిగ్గరగా "ఓయీ కంసా! నిన్ను చంపే శత్రువు నీ చెల్లెలి ఎనిమిదవ కాన్పున బుట్టనున్నాడ"ని చెప్పింది. అప్పుడాలోచించిన కంస రాజు రేపు ముందెప్పుడో ఈమెకా కొడుకు పుట్టిందాకా ఎందుకు? ఇప్పుడీమెనే చంపడం మంచిదనుకొని వెంటనే కరవాలం దూసాడు. వసుదేవుడు భార్యను చంపవలదని బ్రతిమిలాడాడు కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది.

చివరకు వారికొక విధంగా రాజీ కుదిరింది. దేవకికి ఎనమండుగురు కుమారులు పుట్టిందాకా తన దగ్గరనే యుండే నిర్ణయంమీద వారిద్దరను వెనుకకు తీసికొని వచ్చి చెరసాలలో బంధించాడు కంసుడు. తరవాత శ్రీమన్నారాయణ మూర్తి దేవకి గర్భాన నెనిమిదవ కుమారుడుగ జన్మించినచోటే ఇది యని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి గోకులంలో మజిలీ చేశాడు.

గోకుల మహాక్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మధురకు మూడు క్రోసుల దూరంలో ఈ గోకుల మున్నది. ఇచ్చటకు లెక్కకు మించిన తీర్థములు ఘట్టములున్నవి. నాడు చెరసాల యందుంచబడిన దేవకీ వసుదేవులకు శ్రీహరి దర్శనంబిచ్చి "పుణ్యదంపతులారా! నేను కంసాది దుష్టులను సంహరింప మీకడుపున పుట్టబోవుచున్నాను. కాని నేనిం దుండరాదు. వ్రేపల్లెలోని నందునిభార్య యందే యశోదకు యోగమాయ శ్రీయను పేరున స్త్రీ శిశువుగా జన్మించియున్నది. నన్ను మీరీ మద్దిమరేయి యుండే వ్రేపల్లెకు గొనిపోయి యశోద ప్రక్కలో పరుండబెట్టి ఆమె చెంతనున్న మాయను దెచ్చి కంసున కీయండి" అని చెప్పి మాయమయ్యాడు.

దేవదేవుని మహిమచేత చెరసాల బీగములు వాటంతట నవే యూడి పోయినవి. కావలివాండ్రు మాయగప్పి నిద్రలో పడిపోయారు. యమునా నది దారి యిచ్చింది. వసుదేవుడు వ్రేపల్లెలో ప్రవేశించిన చోటును "సంపతవాటమని" చెప్ప బడుచున్నది. అటులనే గోవులను గాయుచున్న చిన్నికృష్ణయ్య మన్నుదిన్నచోటు గోవర్ధనగిరి నెత్తిన స్థలము యశోదానందులు బలరామకృష్ణులను వూయలతొట్టెలో నుంచి యూపిన దృశ్యములు బాలకృష్ణునితో యశోద యోగమాయను చూచి విస్మయమొందిన విధము లోహముతో చేయబడిన ఆలమంద నడుమనున్న మదనమోహన కృష్ణ ప్రతిమల నెన్నింటిలో నవమినాడు తన్నుల పండుగగ చూడ గలము.

యమునానదీ తీరపుయిసుకపై నాడు బాలకృష్ణుడు పవళించిన ప్రదేశ మును కాచుకొని యున్నవారు యాత్రికులు నచట పొర్లి గింతలు పెట్టించిన తర వాత నచట ఇల్లు మాదిరి గీతలుగీచి మంత్రము ద్వారా దేవతల నా వాహనము సేసినాడు. శ్రీకృష్ణుడు తినిన మన్నును యిసుకతో కలిపి ఈయగ భక్తులు కాను కలు సమర్పించి ఆ మన్నును భక్తితో గొనిపోయి పూజింతురు. మరియు నాడు గోకులమునకు తూర్పుదిక్కున గోవింద కుండమున్నది. శ్రీకృష్ణుడు పూతనను చంపిన చోటని గోవింద కుండమున యాత్రికులు స్నానాదులు చేయుదురు. కాని దానికి తూర్పాగ్నేయములుగా పురాతన గోకులమున్నది. యశోద చల్ల చిలికిన దచటనవే చెప్పుచున్నారు. అచట చాలాకాలమునాటి రాతి కట్టడములు మనకిపుడు కనపడుచున్నవి.

గోకులమునందు నాటి శ్రీకృష్ణలీలలు సంబంధించిన దృశ్యములన్నియు కలవు. మరియు నందలి తీర్థములు - క్షేత్రములు - దృశ్యములన్నియు మహా పవిత్రములు లయినవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి బృందావనంలో మజిలీ చేశాడు.

బృందావన క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మధురా నగరమునకు గోకులము వలెనే ఈ బృందావనము కూడా మూడు క్రోసుల దూరమున యమునానదికి దక్షిణముగ నున్నది. ఇచటను తీర్థక్షేత్రములకు లోపములేదు. శ్రీమహావిష్ణువు చెప్పిన చందంబున వసుదేవుడు వ్రేపల్లెనుండి తిరిగి వచ్చినందునే తలుపులు మూతబడినై, "కొక్కొ-రొక్కో" యని తొలికోడి కూసింది.

చోరాఘాటునందు కృష్ణుడు తుమ్మెదలతో ఆటలాడినచోటు భ్రమర ఘట్టం మనబడుచున్నది. హనుమంతుడు శ్రీకృష్ణ నారధించినచోటు హనుమద్ఘట్టమని గోపికలు స్నానములు చేయుచుండ బాలకృష్ణుడు చీరెలపహరించినచోటు చేలాఘట్ట మని నందబాలుడు గోపికలతో వాగూడి ఆటలాడినచోటు రాసక్రీడా ఘట్టమనియు చెప్పబడుచున్నవి. దానికి దక్షిణముగ రాధా మందిరమున్నది.

నాడు శ్రీకృష్ణుడు కాళింది మడుగులో కాళీయుని తలమీద చిందులు త్రొక్కిన చోటునందే కాళీయఘట్టమున్నది. ఆ పరిసరములందు కాళీయునిగా పోల్చుకొనదగిన నిలువెత్తుపుట్టయు, యశోద నందుల ప్రతిమలు, శ్రీకృష్ణమూర్తి, ప్రసన్న వేణుగోపాల విగ్రహాలు కలవు. బంశీఘాటని చెప్పబడుచోటున బలరామ కృష్ణుల చరణంబులు కదంబ వృక్షము క్రిందనున్న దృశ్యములు నున్నవి.

బృందావనమునుండి మధురా నగరము పోవు మార్గమున యమునకు ఉత్తరముగ అక్రూర మందిరము, దానికి సమీపమందలి వనములో భైరవాలయ ముతే గాక, సేవాకుంజరమను పేరుననొక పవిత్ర స్థలమున్నది. అచట నివసించు వారు శ్రీకృష్ణ పాదములను రాగితోను, వెండితోను, బంగారముతోను అమ్ముకొను చున్నారు. భక్తాదులు వారి శక్తికిం దగిన పాదములను కొని పూజించుకొనుచున్నా రని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి గోవర్ధన గిరి మజిలీ చేశాడు.

గోవర్ధనగిరి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిపుడు మజిలీ చేసిన యీ గోవర్ధనగిరి మధురాపురికి యేడు క్రోసుల దూరమున నున్నది. శ్రీకృష్ణుడు గోపులను కాయుచుండ బ్రహ్మాది దేవతలకు కృష్ణుని శక్తి పరిశీలించాలని కోరిక కలిగిందట. దేవేంద్రుడంతట అప్పటి కప్పుడే కారుమేఘాలను రావించి కుండపోతగా వాన కురిపించాడు. కృష్ణుడది గమనించి వెంటనే తన ఎడమచేతి చిటికెన వ్రేలి గోటిమీద నా గోవర్ధనగిరి సమాం తంగా ఎత్తి తన ఆవులమీద గోపబాలురమీద చినుకైనా పడకుండా కాపాడాడు.

ఆ కొండ తూర్పు పడమరలుగా వ్రాకి రాలవరుసతో ంతెనట్లు కన్పట్టు చున్నది. దానివలన నొక జలాశయము రెండుగ చీలి బ్రహ్మతీర్థమనియు లేక మానసగంగ యనియు నామముల పొందింది. గోవర్ధనగిరి నీ పడమర భాగంబున గ్రామమున్నది. తూర్పు చివర కొన్ని మందిరములు మాత్రమున్నవి. ఆ మంది రంలో ఒకదానియందు గుండ్రములుగా గాక, నలుచదరముగా మలచబడిన రెండు శివలింగములున్నవి. వానిలో తూర్పున నున్న లింగము పేరు నందుడు పడమర నున్న శ్రీకృష్ణలింగము నచటివారు పాలతో నభిషేకించి పూజించుటాచారమై యున్నది.

సేతువుకు పడమటి భాగమందలి గ్రామములోను కొన్ని మందిరము లున్నవి. సకలేశ్వర మహాదేవుడు; మానసదేవి ప్రతిమలు-శ్రీకృష్ణమూర్తు లున్నవి. వానిలో గోవర్ధనగిరి నెత్తిన బాలకృష్ణ విగ్రహము ప్రధానమైనదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి పాటలీపుత్రంలో మజిలీ చేశాడు.

పాటలీపుత్ర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పూర్వమొకప్పుడు పాటలియను యువతియు పుత్రుడు అను యువకుడు భార్యాభర్తలయి ఈ నగరం నిర్మించినట్లు చరిత్ర చెబుతూంది. ఇరువది నాలుగు క్రోసుల దూరమున్న ఈ పాటలీపుత్రము గంగానదికి దక్షిణముగ నున్నది. ఇచ్చట ఏకముఖ; ద్విముఖ; త్రిముఖ; చతుర్ముఖ; పంచముఖ శివలింగము లనేకములు ప్రతిష్ఠ చేయబడినవి. ఎన్నియో దేవాలయములున్నవి. పురవీథులన్నియు సమస్త వస్తువులు లభింపగల అంగడులతో సుందరములై యున్నవి.

పాటలీపుత్రము యొక్క రాజధాని మొదటి పేరు కాలీఘాతా. కాలీఘాతా యనగా కాళికాదేవి నివసించు చోటని యర్థము. ఇచ్చట కాళికాదేవి హాడవయిన నాలుకతో భయంకరముగ దక్షిణాభిముఖమై వున్నది. మూఢసమ్మతంగల భక్తులీ నాటికిని అమ్మవారిముందు గొఱియను మేకలను చంపెటి యాచారం మిక్కుటంగా నున్నది. కాళి వెంచేసివున్న ఈ భువనేశ్వర స్థలం ఐదు క్రోసుల విస్తీర్ణమైనది. ఈ క్షేత్రములలో కోటి లింగములున్నవని జనప్రతీతి. వానిలో ప్రముఖమైన భువ నేశ్వరస్వామి లింగమువలననే దీనినే భువనేశ్వరస్థల మనుచున్నారు. లింగరాజని ప్రసిద్ధికెక్కిన ఈ స్వామి స్వయంభూయని కొందరు-బ్రహ్మదేవుని ప్రతిష్ఠయని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు. ప్రస్తుత మందున్న దేవతామూర్తులు పతనావస్థ లందున్నవి.

ఈ పాటలీపుత్రము నందున్న వారందరు మహా శ్రీమంతులు. నగర వైభవాది విశేషములో వర్ణనాతీతములు. శ్రీ భువనేశ్వర స్వాములవారికి వార్షిక భోగములు నిరాటంకముగా జరుగుటకుగాను మహారాష్ట్రి ప్రభువులిచ్చిన గ్రామములు ఇతరా దాయములు పుష్కలముగా నున్నవి.

భువనేశ్వరాలయం మిగుల శోభాయమానము. దేవళము చుట్టూనున్న చిన్న చిన్న కోవెలలో ఏకామ్రేశ్వర, విశ్వేశ్వర, ఉగ్రేశ్వర, జాతేశ్వర, లవణే శ్వర, చిత్రగుప్తేశ్వర, వైద్యనాథేశ్వర, సోమేశ్వర, జంబుకేశ్వర, ఉత్తరేశ్వరులే

గాక ఏకాదశమూర్తులు కొలువుదీరి ఉన్నారు. అంతేగాక గణేశుడు, కుమారస్వామి, భువనేశ్వరి, నంది, లింగరాజు, పార్వతి, సావిత్రి, చంద్రుడు, కల్పములు మొదలయినవి తగుస్థానములలో నెలకొల్పబడినవి. వీరందరిమధ్య సేవింపబడుచున్న భువనేశ్వరస్వామిని దర్శింపదలచినవారు సమతలమునుండి మెట్లమీదుగా క్రిందికి దిగిపోవలయును. ఇచట ఏ కులమువారయినను స్వాములవారిని తాకి స్వహస్తములతో పూజించుకొనవచ్చును.

బిందుసరస్తీరంబున బ్రహ్మాలయమున్నది. గయను శిరోగయయనుజాజిపూరును నాభిగయమని, పీఠామును పాదగయ యనియు చెప్పుచున్నారని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినమున ప్రయాణము సాగించి పోయి పురుషోత్తములో మజిలీ చేశాడు.

పురుషోత్తమ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ పురుషోత్తమ క్షేత్రమునకే జగన్నాథక్షేత్రమనియు నామాంతరము. ఇది సముద్రతీరమున కించుక పైభాగమునయున్నది. శ్రీ జగన్నాథాలయ నీలాచలగ్రామ మధ్యభాగమున నున్నది. ఇచట స్వామి సుభద్ర బలభద్రులతో కూడి యున్నాడు. నగరం విశాలమయిన వీథులతో సుందరముగ నున్నది. యాత్రికులు, సాధువులు, భక్తులు మొదలయినవారు బసచేయుట కనుకూలంగ నెన్నియో మఠములు సత్రములు నిర్మింపబడినవి.

గ్రామమునకు తూర్పుగ క్రోసుదూరమున నింద్రద్యుమ్న మహారాజు నిర్మించిన మందిరములున్నవి. జగన్నాథస్వామి రథోత్సవమునకు పోయినపుడా మందిరములో నివసించుచుందురు. స్వామివారి దేవళమును చుట్టుకొని ఎన్నియో శిల్పములున్నవి. నైఋతి భాగమున అక్షయ వటవృక్షం ఆగ్నేయమున పెద్ద వంటశాల, పడమరగ ముక్తి మండపము, దానికి తూర్పున రోహిణి మండపములు మొదలనవి కలవు.

గర్భాలయ మందలి వేదికమీద ఎరుపు ముఖంగల సుభద్రాదేవియు, కుడివైపున తెల్లని ముఖంగల బలరాముడు, ఎడమవేపున నీల ముఖంగల జగన్నాథ స్వామియు దర్శనంబు లిచ్చుచున్నారు. వారిచుట్టును ప్రదక్షిణం సేయుటకు వైన మార్గము నిర్మింపబడినది. ప్రతిదిన మిచట యిరువది రెండు వినియోగములు చెల్లు చున్నవి. స్వామికి నైవేద్యమిచ్చిన తరవాత అదే మందిరంలోగాని అక్షయవట వృక్షము క్రిందగాని, భక్తాదులు వరుసలుగా కూర్చుండి స్వామి ప్రసాదము నందు కొందురు. ఆ సమయంబున కులమత విచక్షలుండవు. ఎంగిలి పట్టింపు లంతరంచేను పాటింపరాదు. అందులకే కాబోలు మనవారు సామాన్యముగ సర్వమూ జగన్నాథ మనుచుందురు. జగన్నాథస్వామి ప్రసాదమనినచో దెవరిచ్చినను- ఎంగిలిదైనను కాదనక పుచ్చుకొనుటయే ఇచ్చట శిష్టాచారము. నారద సూతశౌనకాది మహామునులీ జగన్నాథ క్షేత్ర మహాత్మ్యంబును మిక్కిలిగా కొనియాడి నట్లనేక పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి.

రోహిణీకుండ మహాత్మ్యము

నాయనలారా! జగన్నాథ మనబడుచున్న యీ పురుషోత్తమ క్షేత్రం సముద్రతీరాన పది యోజనముల పొడవున నున్నది. దీనిని గురించిన ఇతిహాస మెంతయుగ కలదు. కృతయుగంబున హిరణ్యాక్షుండను దానవుడు భూమిని చాపచుట్టి నట్లు చుట్టి గొనిపోయి సముద్రము నందడుగుభాగమున దాచియుంచాడు. ఆ సమ యంబున లోకము నుద్ధరింప శ్రీమహావిష్ణువు వరాహరూపం ధరించి హిరణ్యాక్షుని చంపి భూదేవిని సంరక్షించాడు. అంతట బ్రహ్మదేవుడీ సముద్ర తీరమందలి పురు షోత్తమ క్షేత్రం నిర్మించిన తరువాతనే సృష్టికార్యం మొదలుపెట్టాడు.

తన సృష్టియందవతరించిన జనులకు ముక్తిమార్గము చూపవలయునని తలంచిన బ్రహ్మ నారాయణమూర్తిని ప్రార్థించాడు. మాధవుడా సృష్టికర్తకు దర్శనంబిచ్చి "ఓయీ! చతురాననా! ఈ సముద్రతీరమున నీలాచల మొకటి

యున్నది. దాని ప్రభావ మెట్టిదియో మునులకు-దేవతలకు-నీకును తెలియదు. మహా ప్రళయ కాలమందైనను నేను శంఖ చక్ర గధా ధారినైయుందు నిజ శరీరముతోడ నిల్చియుందును. అందలి రోహిణి కుండమున స్నాతలై నన్నారాధించిన వారికి నేనీయని పరమొక్కటియు నుండదు. నీ వచటకుపోయి నన్ను సేవింపు"మని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

నలుమొగంబుల వేల్పు నీలచల క్షేత్రమునకుబోయి అందు వేంచేసియున్న జగన్నాథమూర్తిని, రోహిణి కుండములను, అందందుగల దృశ్యములు నవలోకించి ధన్యుడైనట్లుగా తొల్లి శంకరుడు కుమారస్వామికి చెప్పగ జైమిని తక్కిన ఋషులకు చెప్పినట్లు పురాణము తెలుపుచున్నవి.

జగన్నాధావతరణము

నాయనలారా! ఇంద్రద్యుమ్న మహారాజు గొప్ప దైవభక్తుడు. నీలాచలం మీద జగన్నాధస్వామి సుభద్ర బలభద్రులతోడ కేళీవిలాసంబుగ విహరించుచున్నాడని బ్రాహ్మణ పండితులవలన నాలకించి నందున నింద్రద్యుమ్నుడు స్వామిని కన్నులార చూచి యానందించు సంకల్పమున పరివార సమేతంబుగ బయలుదేరి పోవునంతలో స్వామి వారి భక్తిని పరీక్షింపనెంచి ఎవరికిని కనపడక నదృశ్యమొందెనట. రాజందులకు చింతించి, తనకు దర్శన భాగ్యం ప్రసాదింపుమని ప్రార్థించుచు కొంతకాలమందే నివసించియుండగ ఒకనాటి రేయి జగన్నాధస్వామి ఇంద్రద్యుమ్నుని స్వప్నమున కనబడి "భక్తాగ్రణీ! చింతిపకు కొలది దినంబులలో నీ సముద్రపుటలలో కొయ్యమ్రానులు కొట్టుకొని రాగలవు. నీవు వానిని తీయించి నా రూపమున విగ్రహములు చేయించి ప్రతిష్ఠగావింపుము. నీవు చిరకాలం రాజ భోగముల ననుభవించిన తరువాత నా సన్నిధికి రాగల"వని చెప్పి మాయమయ్యాడు.

అటులనే నీటి కెరటాలలో తేలియాడుచు వచ్చిన మ్రానులు నా రాజు వెలికి దీయించునంతలో విశ్వకర్మ భగవానుడు సామాన్య శిల్పి రూపమున దర్శనమిచ్చి "రాజా! నేనీ దారువులతో దేవతామూర్తులు నిర్మించెదను. కాని ఒక నియమ

మున్నది. మీ దూలంబుల నొక మందిరంబున జేర్చి తలుపులకు తాళములు వేయుం పుడు. నేనా లోపలనే యుండి శిల్పములను సేయుదును. నేను వెలుపలకు వచ్చి చెప్పువరకు మీరే పరిస్థితియందైనను తలుపులు తెరువురా'' యనగా రాజంగీకరించి చెప్పినట్లు చేశాడు.

పని ప్రారంభించి పది దినములైనది.

రాజమాత మనంబున ''అయ్యో! లోపలనే యున్న శిల్పాచార్యు లిన్ని దినంబులనుండి భోజనమయినను చేయకుండెనే''యని వలంచి మందిరం తలుపులు తెరిపింప నాజ్ఞాపించింది. తల్లిమాట కాదనలేక ఇంద్రద్యుమ్నుడు తలుపులు తెరచి చూచునంతలో శిల్పి యదృశ్యుమయ్యాడు. రాజసేవకులెంత వెదికినను, ఎక్కడ చూచినను శిల్పి కనపడలేదు. అప్పటికే దేవతామూర్తులు కరచరణంబుల చివర భాగంబులు తప్ప మిగిలిన రూపములన్నియు చెక్కుట పూర్తి అయినది.

ఇంద్రద్యుమ్నుడంతట జరిగినదానికై చింతించి బ్రహ్మదేవునియొద్దకు బోయి కర్తవ్య మడుగగ నా చతురాననుండు ''నరపాలా! నీవా విగ్రహమును ప్రతిష్ఠ చేయగల తరుణము మించిపోయినది. మీ పాండ్య బ్రాహ్మణుల యాజ మాన్యమునకే జగన్నాథస్వామి ప్రతిష్ఠయు, పూజారి వైభవములు జరుగుట దైవ నిర్ణయము. కావున నీవింక యింటికిపోయి వార్షికముగా స్వామి రథోత్సవము చేసి కొనుట కేర్పాటులు గావింపుము. నేనప్పుడు పది దినములు విడిది సేయుటకు మందిరముల నిర్మింపుము. మరియు నచట నీ పేరు నొక జలాశయమును గూడ నిర్మింపుము. ఇంద్రద్యుమ్న సరోవరంబున భక్తాదులకు స్నానము చేసినను-పానము చేసినను-దానము చేసినను కైవల్యము తప్పక సిద్ధింపగల''దని చెప్పి పంపించాడు.

ఆనాటినుండి ప్రతి సంవత్సరం అషాఢశుద్ధ విదియనాడు జగన్నాథ స్వామి రథోత్సవ మతివైభవముగ జరుగుచున్నది. అచటి సముద్రతీరమున విధి వార నిర్ణయములు లేకయే యెల్ల దినములలో స్నానములు చేసినవారు పవిత్రము లగుచున్నారని వివరించిన పదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి కూర్మేశ్వరంబున మజిలీ చేశాడు.

కూర్మేశ్వరాలయ చరిత్ర

నాయనలారా! పూర్వము దేవదానవులు అమృతం కొరకు పాల సముద్రము తరచినపుడు శ్రీహరి తాబేలు రూపం దాల్చి వారికి సాయం చేశాడు. తరువాత వారికి అమృత కలశం లభించింది. ఆ శుభ సమయంబున మాధవుడా కూర్మావతారమునందే శివలింగమును ప్రతిష్ఠించి పూజించినందున ఇచటి స్వామికి కూర్మేశ్వరుడనే పేరు వచ్చింది.

తరువాత చాలాకాలానికి రామానుజాచార్యులవారు వైష్ణవ ప్రచారం చేయు సమయమున నీ యాలయము సందొకనాడు నిశీథముగ ప్రవేశించి స్వాముల వారికి శంఖచక్రాది భూషణంబుల నలంకరించి ఎవరికిని తెలియకుండ తిరిగిపోయాడు. మరు దినంబున మధ్యవర్తులతో కలిసి తలుపులు దీయించి ఈ స్వామి వైష్ణవుడేనని యొప్పించెననియు, పంచరాత్ర విధానంబున నీ క్షేత్రమును గూడ తిరుదితిగా మార్చె ననియు-నాటినుండి కూర్మేశ్వరుడు కూర్మనాయకస్వామిగా మారెననియు జనవాణి వినబడుచున్నది.

పూర్వకాలంబున శ్వేతకేతుండను రాజు దీక్షబూని కళింగ పట్టణమందు నెలకొనియున్న కర్పూరేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు, శింగపురమునందు నెల కొనియున్న సుందరేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినములు, సముద్రతీరము నందు నెల కొనియున్న రామలింగేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు ఈ కూర్మక్షేత్రమందు నెలకొనియున్న పాతాళ సిద్ధేశ్వర సన్నిధిలో కొన్ని దినంబులు ఘోర తపమాచరించాడు.

పరమేశ్వరుడంతట వానికి సాక్షాత్కరించి "శ్వేతకేత మహారాజా. నీ భక్తిప్రపత్తుల కానందించాను. నీవు తపమాచరించిన ఈ అయిదు క్షేత్రములందును నేను స్వయముగ ప్రసన్నుడనై యుంటాను. నన్నారాధించిన వారికి సమస్త భోగముల నిచ్చెదను. ముందియ్యది మహాప్రభావముగల దివ్యక్షేత్రము

కాకున్న"దని చెప్పి యదృశ్యమయ్యెను. రామానుజాచార్యులవారు నూతనముగ చేయించిన శ్రీదేవి భూదేవి సమేత గోవిందరాజస్వామి మూర్తులు శ్రీదేవి భూదేవీ సమేత చక్రనారాయణస్వామి మూర్తులు, లక్ష్మణ సమేత సీతా కోదండరామస్వామి మూర్తులు నిచట ప్రశస్తములై యున్నవి. నేటికి యీ మూర్తులన్నింటికి నిత్య నైవేద్యములు చెల్లుచునే యున్నవి. సముద్ర తీరమునందు వెలసియున్న హనుమదా లయంబున నెంతమాత్రమును సముద్ర ఘోష వినపడక పోవుట మహాశ్చర్యము మనక తప్పదు.

ఇచటి కూర్మకుండిక యను జలాశయము నందు ప్రతి మాఘ శుద్ధ చవితి నాటికి కాశీనుండి గంగ వచ్చుచున్నది. యాత్రికులిందు స్నాన పానదాదులను సేయుచుందురని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి అరసవల్లిలో మజిలీ చేశాడు.

అరసవల్లి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! అరసపల్లి మొదటి పేరు హర్షవల్లి. సూర్యనారాయణమూర్తి ఇచట ప్రముఖ దైవము. భక్తాదుల కభయ ప్రదానము నిచుచున్న సూర్య మూర్తి సుందరముగా నున్నది. సూర్యాలయమందు యొక కోవెలలో శివలింగమున్నది! ఇచట పుష్కరిణితో శుచులయిన వారిని పూర్ణాయురారోగ్యములు-తేజస్సు-భాగ్య భోగములు కైవల్యమును సిద్ధింపగలవు.

సూర్యునకు ప్రియమయిన ఆదివారము లందిచట స్వామికి వేడుకలు జరుగుచున్నవి. ప్రతి మాఘ శుద్ధ రథసప్తమేలలో మహోత్సవము లగుచున్నవి. పుట్లకొలది పంచదార కలిపిన వేడిపాలను అమృతకుండియను పేరున స్వామి కారగింపు చేయించిన తరువాత త్రాగదలచిన వారికి తీర్థప్రసాదములుగా నిచ్చుటయు వారు త్రాగుటయు నిచటి సాంప్రదాయం.

ప్రయాగవాటి యనంబడు తాయకాడ గ్రామంబున సిద్ధేశ్వరుండను లింగము, దంప గ్రామంబున కుత్తరముగ సోమేశ్వరుడను లింగము, సంగమార్గ హారమునను తూర్పుగ సంగమేశ్వరుడను లింగము, శ్రీకాముడంబుని కోటీశ్వరుండను లింగము, కర్ణపల్లియందు మణినాగేశ్వరుండను లింగములైదును ప్రసిద్ధము లయినవి.

మహాభారత యుద్ధం సమీపించింది. బలరామకృష్ణులు వారికి బంధువులు ఐనను శ్రీకృష్ణుడు పాండవ పక్షపాతియని తెలిసికొనిన బలరాముడు తమ్ముని కాదన లేక తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరాడు. ఆయన దండకారణ్యములో పయనించుచుండగా, దప్పికగొని యా కొండనేలల యందెక్కడన్న నీరుదొరకక బాధపడవలసి వచ్చింది. ప్రస్తుతంబున తనకే గాక ముందు ముందు ప్రజలకయినా నుపయోగపడవలయునను తలంపున చేతగల నాగలిని భూమిమీద నచ్చుటచ్చుటగొట్టుచు పయనించెను. వాడా బలరాముని నాగటికిందెగినచోటు లందుదయించిన జలధారలు క్రమముగ స్వర్ణముఖి, వంశధార, ఝంఝావతి, లాంగవీ నదులను నామములతో ప్రవహించుచున్నవి. నాడు లాంగవీనది యందే బలరాముడు స్నానాదులు చేసినటు పురాణములు తెలుపుచున్నవి.

బలరాముడపుడు శ్రీకాకుళంబు సందొక లింగమును ప్రతిష్ఠించి యజ్ఞ మొనరించారు. యజ్ఞభోక్తగా విచ్చేసిన దేవేంద్రుడు డచటివారి భక్తిప్రపత్తుల కానందించినందున వారికి సకలైశ్వర్యములు సమకూరుట కుపాయము నాలోచించి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాంశలు గలట్టియు కర్మసాక్షి అయినట్టియు తేజోమూర్తియు నైన సూర్య ప్రతిష్ఠ స్వయముగ చేసినట్లు క్షేత్ర మహాత్మ్యములు చెప్పుచున్నవి.

నేను చూచినంతలో ప్రపంచమునందు సూర్యాలయ మీ యరసవల్లిలోనే కలదు. కోణార్క అనుచోట పూర్వయొక మహారాజాదరణమున శిల్పాచార్యులు నతి మనోహరముగ నిర్మించినట్లును వినుచున్నాము. అచట దైవాంశ సంభవుడైన యాశిల్పి బ్రహ్మ ఒక పెద్ద శిలయందు రథము, రథచక్రములు, రథాశ్వములు

మొదలయిన వానినన్నింటిని జీవకళ ఉట్టిపడే లాగున నిర్మించాడు. శిల్పి కుమారుండొకనాటిరేయి శిలాశిల్పమైయున్న రథమునెక్కి గుర్రములకు ప్రాణప్రతిష్ఠల గావించి, కోలచే నదిలించినంత రథము కదులుచు పెళ పెళ ధ్వనులు పెట్టెను. అది చూచిన వృద్ధ శిల్పాచార్యులు వెంటనే గుర్రముల కాళ్లు నరికివేయగా నవి యథాపూర్వకముగ శిలా ప్రతిమలై నిలిచిపోయినందున నేటికిని మనకు కనపట్టుచున్నటులు కోణార్క సూర్యాలయ చరిత్రలు చెప్పుచున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించిపోయి సింహాచలంలో మజిలీచేశాడు.

సింహాచల క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఇది నరసింహ క్షేత్రం. విశాఖపట్టణమునకు సమీపమునందున్నది. విశాఖ యొక సుందరమైన గొప్ప పట్టణం. ఇచట జలయాన యంత్రములను నిర్మాణముచేయు కర్మాగారము వున్నది. మరియు నెన్నియో గొప్ప సంస్థలున్నవి. నగరము సముద్రమువంటి యోడరేవు (హార్బరు కలిగివున్నది) పట్టణమునందు గొప్ప వ్యాపార కేంద్రములు, కళామందిరములు మిక్కిలిగా నున్నవి.

పూర్వం హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులనేవారు దానవ సోదరులు. వారి బాధలు భరింపలేక దేవమునీంద్రులు శ్రీహరితో మొరబెట్టుకున్నారు. అంత మాధవుడు వరాహరూపం ధరించి తమ్ముడగు హిరణ్యాక్షుని చంపినందున అన్నఅయిన హిరణ్యకశిపుడు విష్ణువుమీద పగదీర్చుకొన పంతముబట్టి వున్నాడు.

రాక్షసరాజున కింతలో ప్రహ్లాదుడనే కొడుకుపుట్టాడు. ప్రహ్లాదుని పుట్టుక నుండి విష్ణుభక్తి పట్టుబడింది. కుమారుడించుక పెద్దవాడయ్యాక తండ్రి "వైకుంఠుడు మనకు పగవాడు. వాని నామస్మరణం చేయవలద"ని చెప్పాడు. కాని ప్రహ్లాదుడు తండ్రిమాట వినలేదు. తండ్రి కుమారుని బెదిరించాడు. చివరకు చంప ప్రయత్నించాడు. కాని ఫలితం లేకపోయింది. ప్రాణం విసిగిపోయి నీ హరీ ఎక్క

మున్నాడో చూపుమని హిరణ్యకశిపుడు గద్దించాడు. ప్రహ్లాదుడందులకు "హరిలేని చోటేలేదు. అంతటా యున్నా"డని బదులు చెప్పాడు. మరింత కోపం చెందిన హిరణ్యకశిపుడు "ఐతే ఈ స్తంభంలో చూపు"మని గదతో కొట్టాడు. స్తంభం పెళ పెళారావం చేస్తూ పడిపోయింది. స్తంభంనుండి శ్రీహరి నరసింహ రూపంలో బయటకు వచ్చి రాక్షసేంద్రుని సంహరించాడు.

అట్లు హిరణ్యకశిపుని వధించిన నరసింహమూర్తిని ప్రథమంబుగా కీర్తించిన ప్రహ్లాదుడే ఈ సింహాచలమందలి స్వామిని ప్రతిష్ఠ చేసినట్లు యితిహాసము చెప్పుచున్నది. ప్రతి వైశాఖ శుద్ధ తదియలందు సింహాచల నరసింహమూర్తి నిజరూపమున ప్రకాశించుచుండునని యు జనప్రతీతి కలదు. ఆనాడీచోట స్వామి అభిషేకములు వైభవములు జరుగుచున్నవి. యాత్రికులు నిత్యము వచ్చుచున్నారు. స్వామి పూజాదులు సేయు పరివారములో వైష్ణవులు స్మార్తులను కలిసి పనిచేయుచున్నారు.

ఇంకొక విశేషమేమనగా - ఈ విశాఖపట్నమునకు చేరువయందున్న ఉపమాక యను క్షేత్రముకూడా ప్రభావము కలది. శ్రీనివాసావతారమున విష్ణుమూర్తి ఆకాశరాజు కుమార్తెయగు పద్మావతీమీద వ్యామోహముతో వేటనెపంబున వచ్చినపుడొక యాదవుడా మునీశ్వరునకు పాలు సమర్పించిన దిచటనేనని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. అచటి దేవాలయము చూడ చిన్నదైనను మహిమలో తక్కువ కాదు. పర్వతమునకు దిగువగ స్వామి పుష్కరిణికి సమీపము నందున్న కోవెలలోనే వేంకటేశ్వరస్వామికి నిత్య నైవేద్యాది భోగములు జరుగుచున్నవి. దాని కీశాన్యమున నున్న దేవాలయంబునను నిత్య భోగములకు లోపము లేదు. నృసింహాద్రి సాలిగ్రామము లభితముగ నున్నవి.

మరికొంత దూరమున పిఠాపురమున్నది. అచటి ప్రఖ్యాతి దైవము కుక్కుటేశ్వరుడు. కోడియాకారమున నుండుటచే ఈ స్వామిని కుక్కుటేశ్వరుడను చున్నారు. పైనున్న పాత్రలోని జలమభిషేక బిందువులుగా దేవునిపైబడినపుడవి

కుక్కుటేశ్వరుని ముక్కునుండి క్రిందకు జారుచున్న వృక్ష్యము మనము చూడ గలము. ఇందు వేంచేసియున్న రాజరాజేశ్వరీదేవిని కూడా నిత్య వైభవములు యథా విధిగా జరుగుచున్నవి.

ఆలయ ప్రాకారమునందీశాన్యమున నున్న విష్ణుపాదముపైమీద యాత్రికులు పిండములను వైచి పుష్కరిణి యందు విడిచిన ఫలితమును పొందుచున్నారు. పిఠాపురం రాజావారి కోటపురమునందున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి రాజమహేంద్రవరంలో మజిలీ చేసాడు.

రాజమహేంద్రవర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పుణ్యగోదావరీ నదీ తీరమునందున్న ఈ రాజమహేంద్ర వరం పౌరాణిక స్థలమేగాక చారిత్రాత్మక స్థలమునై యున్నది. ఈ యఖండ గౌతమీ తీరమున మృకండమహాముని కుమారుడయిన మార్కండేయునకు సంపూర్ణాయువు నిచ్చిన శివలింగముకూడా వెలసియున్నది. జనార్ధనక్షేత్రమన పేరుగాంచిన కోటి లింగాల క్షేత్రమిందేయున్నది. గౌతమ మహామునియు నీ ప్రాంతమునందే తపమాచ రించినందున నిదియెంతయో పుణ్యస్థలంబని చెప్పదగియున్నది.

పాండవుల సంతతి వాడయిన రాజ రాజ నరేంద్రుడు కొంతకాలం క్రిందట నీ రాజమహేంద్రమును పాలించాడు. రాజాస్థానకవి అయిన నన్నయభట్టారకుడే వ్యాస విరచితంబైన సంస్కృత భారతము నాంధ్రీకరించిన ముగ్గురు కవులలో మొదటివాడు. అథర్వణాచార్యుండను యొక కవి భారతమును తెలుగుసేతచేసికొని వచ్చి వినిపింపగ నన్నయభట్టు అసూయాగ్రస్తుడై కపటోపాయంబున వాని భారత మును తగలబెట్టించినట్లును-ఆ సమయమున నెవరికో చదువుకొన ఇచ్చిన విరాట పర్వము మాత్రం మగ్గిపాలుగాక ఈనాటివరకు నున్నదను విషయమొకటి తెలియు చున్నది.

రాజ రాజ కుమారుడు సారంగధరుడు. రాజరాజుగారి చిన్న భార్య చిత్రాంగి. ఒకానొక కారణమున చిత్రాంగి తన సవతి కుమారుడయిన సారంగధరుని మీద కృత్రిమ నేరారోపణ చేయగా రాజు నిజము తెలిసికొనలేక కుమారుని కాళ్ళు చేతులు నరికించిన చరిత్ర లోకవిదితిమై వున్నది. నేటికిని రాజమండ్రికి యూరి వెలుపల సారంగధర మిట్టయను నొక ప్రదేశము కలదు.

అటులనే రాజరాజుల వారి తండ్రి విమలాదిత్య విష్ణువర్ధనుడు విజయ యాత్ర గావించుకొని తిరిగి వచ్చుచు పెనుగొండ పట్టణమునకు విచ్చేయగ వైశ్య కుల పెద్దలయిన కుసుమ గుప్తాదులు వారికి స్వాగతమిచ్చారు. ఆ సమయంబున విష్ణువర్ధనుండు కుసుమగుప్తగారి కుమారి వాసవిని గాంచి ప్రేమించి వివాహంబాడ నిశ్చయించుకున్నాడు, కాని కుసుమ గుప్తాదులు వైశ్యులు - రాజు క్షత్రియుడు నైనందున నేమి-మరికొన్ని యితర కారణంబులచేనేమి ప్రభువులతో వియ్యమొంద సమ్మతించలేదు. ఆ కారణమున విష్ణువర్ధనుడు కోపోద్దీపిత మానసుడై వారినందరను బంధింప బయలుదేరి రాజమండ్రినుండి పెనుగొండకు వచ్చునంతలో వైశ్య ప్రముఖులు దంపతులును-వాసకాంబియు నగ్నికుండములలో ప్రవేశించారు. ఆ వార్త వీని విష్ణువర్ధనుడు తలపగిలి మరణించాడు. తరవాత వాసవి వైశ్యులకు కుల దేవతయి పెనుగొండయందు ఆ వాసవీ కన్యకాపరమేశ్వరియను పేరున వెలిసింది. ఆమెకు నిత్యదీపధూప నైవేద్యాది వైభవములు మహోన్నతముగా నూరూర జరుగు చున్నవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి భద్రాచలంలో మజిలీ చేశాడు.

భద్రాచల క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీరామక్షేత్రము లన్నిటిలో భద్రాచలము మిగుల పేరు గాంచింది. చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమి మొదలు నవమి వరకు లిచ్చట వైభవములు-నవమినాడు సీతారామ కల్యాణ మహోత్సవములు వైభవముగా జరుగుచున్నవి.

ఆ వేడుకలు చూడ దూర దేశముల నుండియు ప్రజలు తండోప తండములుగా వచ్చుచున్న యాత్రా స్థలము.

కంచర్ల గోపన్నయను నియోగి బ్రాహ్మణుడు పూర్వ మీ భద్రాచలము నందుండెడివాడు. ఆయన మొదటినుండి శ్రీరామభక్తుడు. గోపన్నగారి ధర్మపత్ని కమలాంబ. కుమారుడు రఘురాముడు. దానధర్మములుగల ఈ బ్రాహ్మణ కుటుంబం కొలది దినములలోనే సంపదను కోల్పోయింది. గోపన్న నిపుడంపరు రామదాసని పిలుస్తున్నారు.

ఆ కాలంలో గోల్కొండ నేలుచున్న తానీషాయొద్ద మంత్రులుగానున్న అక్కన్న మాదన్నలు రామదాసుగారికి మేనమామలు. వారిద్దరు ప్రభువులకు చెప్పి మేనల్లునకు భద్రాచలం తహశీల్దార్ పని యిప్పించారు. గోపన్న మరల ధనవంతు డయ్యాడు. బ్రాహ్మణ సంతర్పణలు ముమ్మరంగా చేస్తున్నాడు. రామభక్తి నానాటికి పెరిగిపోయింది.

అప్పటికి భద్రాచలము నందున్న పురాతన దేవాలయం పూర్తిగా శిథిలమై పోయింది. రామచంద్ర ప్రభువులకాలయం లేకపోవడమా అన్న చింత వానిలో బల పడినందున వెంటనే పనివారల నియమించి కోదండరామాలయమును మనోహర ముగా నిర్మాణం చేయించాడు. చుట్టూ ప్రాకారం నిర్మించాడు. సీతమ్మ వారికి రాములవారికి లక్ష్మణులవారికి గూడ మణిహారములు, రత్నకిరీటములు మొదలయిన వానినెన్నింటినో ఏర్పరచాడు. సీతారామ కల్యాణాది ఉత్సవము నిదివరలో యెవరు చేసి వుండనంత వైభవముగ చేయుచున్నాడు. ధనమంతయు వ్యయమయిపోయింది. ప్రభుత్వం వారికి చెల్లించవలసిన రాజ పన్ను ద్రవ్యం మూడు లక్షల రూపాయలు చెల్లించలేకపోయాడు.

రాజద్రవ్యము నపహరించిన నేరముక్రింద రామదాసును రావించిన తానీషా వారాయనను చెరసాల యందుంచారు. తానీషా తరవాత గోల్కొండ చక్రవర్తులపాలన అంతరించిపోయింది. నేటికీ హైద్రాబాదుకు సమీపమునందున్న

గోల్కొండ కొండమీద ఖిల్లాయను పేరున నాటి మొగలాయి కులీ ఆజులనాటి కోట మనకు కన్పట్టుచున్నది. కొన్ని కట్టడములు శిథిలములైనను మిగిలిన యా కోట దృశ్యములను చూచిన వారానందింపక నుండజాలరు. "నాడు గోపన్న బంధించ బడిన చెరసాల వున్నదిచటనే"నని గుర్తింపదగిన యవశేషము లీనాటికిన్ని కలవు.

రామదాసుగారిచే నిర్మింపబడిన రామాలయ ప్రాకారమంత రమణీయ మైనది. స్వాములవారికి చేయించిన వాహనములు, అలంకార భూషణములు నేటికిని దేవాలయాధికారుల స్వాధీనము నందున్నవి. రాజమహేంద్రవరము వారిచటకు వచ్చుటకు నదీ ప్రవాహమున జలయానముల సౌకర్యమున్నదని వివరించిన సదా నందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి విజయపురి యని చెప్పబడు చున్న ఇంద్రకీలాద్రి దగ్గర మజిలీ చేశాడు.

విజయవాడ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! రాజమండ్రినుండి బయలుదేరిన మనం కొవ్వూరు యొద్ద గోదావరిని దాటి నిడదవోలు, ఏలూరు, కొండపల్లి నగరముల మీదుగా ఈ విజయ పురిని చేరుకొంటిమి. ఈ నగరమున్ను మాధవవర్మ యను ధర్మ ప్రభువుచే పాలింపబడినట్లు, నాడీ పట్టణమునకు కనకపురి యను పేరు వచ్చినట్లును శాసనముల వలన తెలియుచున్నది.

సహ్యాద్రి యందుపయించినదనియు, బృహస్పతి కన్యారాశి యందున్న ప్పుడు పుష్కరిణి యగుచున్నదియు జీవనదియునైన కృష్ణవేణి ఈ నగరమునంటి యుచట ఇంద్రకీలాద్రిని రెండు భాగములుగా విడదీసికొని ప్రవహించుచున్నది. పూర్వం దుర్గాసురుడు మొదలయిన దుష్టదానవులను సంహరించిన ఆదిశక్తి యీ ఇంద్రకీలాద్రిమీద కనకదుర్గాదేవియై వేంచేసి వున్నది. ఆ స్థలము కనకదుర్గ

మల్లేశ్వర క్షేత్ర మనుచున్నారు. మహిషాసురుని వధించినందుకు నీమెకు మహిషాసుర మర్దనియనియు నామాంతరము. కొండమీదికి చక్కని సోపానములున్నవి. ఆలయ పాలన కర్తలున్నారు. నిత్యము దేవిని దర్శింప యాత్రికులు వచ్చుచున్నారు.

ఈ కొండమీదనే ప్రఖ్యాతిగాంచిన భ్రమరాంబా సమేత విజయేశ్వర స్వామి దేవాలయము పురాతనమై వున్నది. నాడు కొన్ని మైళ్ళ వైశాల్యమున నున్న ఈ దేవళ ప్రాకారమిపుడు పూర్తిగా హరించిపోయింది. విజయేశ్వరస్వామి సన్నిధిలో వీరభద్ర, సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర, నందీశ్వర, విఘ్నేశ్వర ప్రతిష్ఠలును చేయబడి వున్నవి. అందొక వేయి స్తంభముల మండపంబున్నది. మహాశివరాత్రి ఇచట వైభవోపేతంబుగ రజతోత్సవములు జరుగుచున్నవి.

అదిగాక ద్వాపర యుగమున పాండవ మధ్యముడైన యర్జునుండు తపమాచరించి శంకరునివలన పాశుపతాస్త్రము పొందినదియు నీ ఇంద్రకీలాద్రిమీదనేనని పురాణములు చాటి చెప్పుచున్నవి. కృష్ణానది కొకప్రక్క యీ ఇంద్రకీలాద్రియు, రెండవప్రక్క సీతానగరం కొండయు గలవు. సీతానగరం కొండమీద ప్రసిద్ధమైన గొప్ప సీతారామ దేవాలయమున్నది. ఈ స్వామికి వైభవములు జరుగుచున్నవి. కొందరీ దేవాలయావరణమునందు వివాహాది శుభ కార్యములు చేసుకొనుచున్నారు. అచ్చటనొక చిన్న పల్లెవలె ఇండ్లు అంగళ్ళెగాక ప్రయాణ సౌకర్యములు నేర్పడినవి. చాక్షుష మన్వంతరమున బ్రహ్మదేవుడు యజ్ఞము సేయుచుండగా సరస్వతీదేవి యేదియో లోపము జరిగినదని యాగ్రహించి క్రతువు చూడవచ్చిన దేవతలను, మునులనుగూడ "మీరందరు నదులై పొం"డని శపించిందట. ఆ కారణమున మహావిష్ణువే కృష్ణానదిగాను-శివుడు వేణి నదిగాను-బ్రహ్మ కుముద్వతీనదిగాను రూపములను ధరించి సహ్యాద్రినుండి భూపతనమై ప్రవహించుచుండ మిగిలిన మునీంద్రులు నారాయణి, కాశిక, తులాస, భీమ, ముచికుంద, మహావైష్ణవి, భద్ర, విశాలాద్రి నామములతో ఉపనదులుగా కృష్ణవేణియందె కలసినట్టు నదీ పురాణములు తెలుపుచున్నవి.

దుర్గాక్షేత్రమైన కృష్ణానది తీరమున ఇంద్రతీర్థము, శివత్రిశూలతీర్థము, శంకతీర్థము, ఋషితీర్థము, సోమేశ్వరతీర్థము, బ్రహ్మతీర్థము, నృసింహతీర్థము, ఫల్గుణతీర్థము, ముక్తితీర్థములెన్నియో వున్నవి. విజయపురి పట్టణమునిండెన్నియో సత్రములు-మఠములు- దేవదేవాలయములను ప్రసిద్ధిచెందినవి. గొప్ప వ్యాపార కేంద్రము. ప్రయాణ సౌకర్యమున ఇది పెద్ద కూడలిస్థానము. నగరమును చుట్టు కొని పెక్కు గ్రామములున్నవని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కృష్ణనుదాటి మంగళగిరినృసింహస్వామినిదర్శించుకొని గుంటూరు, చిలకలూరిపేట. ఒంగోలుమీదుగ పయనించి శింగరాయకొండలో మజిలీ చేశాడు.

శింగరాయకొండ క్షేత్ర మజిలి

నాయనలారా! పూర్వము లంకాపతియైన రావణబ్రహ్మ యేలుబడిలోనే ఈ దండకారణ్యముండెడిది. రావణుండిక్కడ తన బంధువులు - అనుచరులైన రాక్షసులను పాలకులుగా నియమించాడు. రామాయణకాలంనాటికి ఖరదూషణాదు లిచట పెత్తనపుదారులై యున్నారు. ఖరాటనుండి దేశమంతయును నాడు ఖర దూషణులనువారే పాలించిరనియు, ఇచ్చటకు పడమరనున్న సేనంపాలెమనబడు చోటున వారి సేన నాయకుండు కాపురముండెననియు చెప్పబడుచున్నది. దానికి చేరువలోనున్న ముచ్చేరు ననునదికి సీతాదేవి ఋతుమతియైన నాల్గవనాడు స్నాన మాడినప్పుడా నీటిచే నేర్పడినదనియు జనవదంతికలదు. ఆ కాలమునందిచట పర్య టించిన రామలక్ష్మణులు ఖరదూషణుల వధించినారనియు రామాయణము తెలుపు చున్నది.

సింగరాయకొండ మీద నాడు శ్రీరామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన నరసింహ మూర్తి వున్నది. దాని కించుక దక్షిణముగ ఇందిరా మందిరములున్న దేవాలయ గోపుర మేడంతస్తులతో నిర్మింపబడినది. కోవెల వెనుక భాగము నందొక భవనాశని

యను పుష్కరిణి వున్నది. అదొక గుహయు గుహయందొక యమ్మ విగ్రహములు కలవు. గుహలోపల శయనించిన శ్రీరామచంద్ర విగ్రహము కలదు. ఈ గుహ పొడవు చెప్పవలయుననిన యిచ్చటికి పశ్చిమంబుగా నున్న వేదగిరియందలి నృసింహమూర్తి మందిరము వరకు నున్నదని ప్రసిద్ధి వినబడు చున్నది. ఈ గుహ యందే యించుక వీతిగొలుపు నరసింహాకృతి కుర్చొని వున్నది. నాటి కరాసురుడీ మూర్తి నారాధించెడి వాడట.

తూర్పునందొక క్రోసు దూరమున కరాటి సోటను కొండచోటున్నది. అది సముద్రమువంటి పై భాగమున క్రోసు క్రోసున్నర వైశాల్యమున సమతల ముగా నున్నది. వాటి కరాసుర రాజధాని యదియేనట. నరసింహస్వామి ఉగ్ర మూర్తియైనందువలన వాని దృష్టివలన ప్రజల ఉపకారము కలుగరాదని తలంచి నారదముని యీ నరసింహుని శాంతమూర్తినిచేసి ప్రతిష్ఠగావించినట్లొక జన వాక్యము కలదు.

పశ్చిమోత్తరములుగ ప్రవహించు పెన్నానదియు శింగరాయకొండనంటి పాఱు చున్నది. పెన్నానది యొక్క రెండవపేరు పినాకిని. జొన్నవాడ యందు కామాక్షి మల్లి ఖార్జునస్వామి వెంచేసి వున్నారు. బొగ్గేరు. చెయ్యేరులు రెండును వచ్చి పెన్నలో కలియు కూడలియందు సంగమేశ్వరాలయ మున్నది. కృత యుగంబున కశ్యపబ్రహ్మ యీ ప్రాంతమునందు యజ్ఞ మొనరించినపుడు పినాకినీ నదికి దక్షిణ మున వెంచేసివున్న రంగనాయకస్వామిని-జొన్నవాడ కామాక్షి మల్లి ఖార్జున స్వామిని, వేదగిరి నరసింహస్వామిని, నెల్లూరు మూలస్థానేశ్వర స్వాములనుగూడ ప్రతిష్ఠలు చేసినట్లు వినుచుంటిమని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి శ్రీకాళహస్తిలో మజిలీ చేశాడు.

శ్రీ కాళహస్తి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీకాళహస్తిని కైలాసము - భూతల కైలాసము - శ్రీపురము - విష్ణుపురము - మండలేశ్వర మనియు పిలుచుచుందురు. శ్రీకాళహస్తీశ్వర స్వామి మహాత్మ్యము గొప్పదిగనే వర్ణింపబడినది. కొండమీద దేవాలయ ప్రాకార గోపురము ప్రఖ్యాతి గాంచినది. ఈ స్వామిని వాయులింగమందురు. అది నయంభవు పర్వతం నంటుకొని మహా ప్రభావంగల సువర్ణముఖినది ప్రవహించు చున్నది.

స్వామి సన్నిధిలో శ్రీహరి దేవేరియైన జ్ఞాన ప్రసూనాంబయు సుప్రసన్న వదనయై దర్శన మిచ్చుచున్నది. ఈ క్షేత్రము నందెన్నియో పుణ్యతీర్థములు, దివ్య స్థలములు, దేవతామూర్తులు, వానికిగల ఇతిహాసములు గలవు. కాళహస్తీశ్వరుని సేవించి ధన్యులైన వారెందరో వున్నారు.

పూర్వకాలమున లింగము గుడియందుగాక బహిరంగమున నున్నపుడొక సాలీడు స్వామియందు భక్తికలిగి యెండ తగలరాదని తలంచి నీడపడునట్లు పైనున్న చెట్టుగొమ్మలనాస్కారము చేసికొని తన నూలిపోగులతో వలనల్లినది. పరమేశ్వరుడు దాని సేవకానందించి మోక్షమిచ్చినాడు. అటులనే మరికొంత కాలంబున కొక పామయు నాగలోకమునుండి మణులను దెచ్చి సమర్పించుచుండెడిదనియు, ఒక యేనుగు ప్రతిదినము తొండముతో జలము తెచ్చి లింగము నభిషేకించు చుండెడి దనియు, కంలరుడా పాము, ఏనుగులకు ప్రసన్నుండయ్యెననియు పురాణములు తెలుపుచున్నవి. ఆ ముప్పురివలననే ఈ దేవుడు శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుడని పేరుగల వాడయ్యాడు. శ్రీ యనగ సాలెపురుగు-కాళమనగా సర్పము-హస్తియనగా ఏనుగు. కావున నిది శ్రీ కాళహస్తీశ్వర క్షేత్రమయింది.

మహాభక్త తిన్నప్ప చరిత్రయు కొనియాడదగినది. తిన్నడొక బోయవాని కుమారుడు. ప్రథమంగ నీ లింగమును చూచినపుడే వాని మూఢభక్తి ఏర్పడింది. "ఏం స్వామీ! ఈ యడవిలో నొంటిగ నుంటివేమి? నీయందెవరును లేరా! పోని అన్నమైనను తింటివా? అయ్యో! మాటలాడకుంటివేమి? ఆకలివేయుచున్నదా!"

అని అడవిలోనికిపోయి దుప్పిమాంసము లింగము ముందుంచి తినమన్నాడు. ఆయన నుండి సమాధానం రానందున "నీవు తినేదాకా నేనూ ఏమీ తిన"నని పట్టుపట్టి కూర్చున్నాడు. పరమేశ్వరుడంతట వాని భక్తి పరీక్షింప నెంచి లింగమునందే యొక కంటివెంట నీరు కారుచున్నట్లు కనపడేలాగా చేశాడు. అది చూచిన తిన్నప్ప బాధ పడి "నీ కన్ను దెబ్బతగిలినదా! నాకామాట చెప్పవే"మంటూ తన చేతియందున్న బాణంతో తన కంటిగ్రుడ్డు పెకిలించి యా నీరు కారుచున్న కంటిమీద నుంచుగనది శివమాయవలన నిలిచిపోయి రెండవకంట నీరుకార మొదలయింది. తిన్నప్ప తన రెండవ గ్రుడ్డుకూడ ఇచ్చెదనని చెప్పి మరల బాణముతో తన రెండవగ్రుడ్డు పెకలింపబోవు నంతలో శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడు నిజరూపమున ప్రత్యక్షమిచ్చి "వత్సా! సాహసింపకు"మని వానికనేక వరములనిచ్చి యదృశ్యమయ్యాడు.

తర్వాత కన్నప్పకు కైలాసము సిద్ధించింది. జ్ఞాన ప్రసూనాంబా శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామి మహిమనెట్లెన్ని చెప్పినను తరిగేదికాదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించబోయి తిరుపతిలో మజిలీ చేశాడు.

తిరుపతి క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! తిరుపతి వెంకన్న పేరు తెలియనివారుండరు. ఈ ఏడు కొండలవానికివచ్చే ఆదాయం ఇంకొక క్షేత్రమునందెచ్చటను లేదు. ఇచ్చట పాలనాధికారులు దేవునిసొమ్ము వెచ్చించి ధర్మసత్రములు మొదలైనవానిని నెలకొలపడమేకాకుండా మంచి కళాశాలలను నడుపుచున్నారు. బీద కవుల రచనలు ముద్రణకు గాను ధనసహాయమును విరివిగా చేయుచున్నారు. యాత్రికులకెన్నియో వివిధ సౌకర్యములను కలిగించుచున్నారు. ఉచిత భోజనములను పెట్టుచున్నారు. సర్వ విధముల క్షేత్రాభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు.

దిగువ తిరుపతినుండి యెగువ తిరుపతి దేవాలయమువాకను ప్రత్యేకముగ బస్సులను నియమించియున్నారు. కావలసిన భోజన హోటలులు, విశ్రాంతి

భవనములు, గ్రంథాలయములు, చలనచిత్ర ప్రదర్శనశాలలు, వైద్యనిలయములు, అంగడులు కూడ తిరుపతియందెక్కువగా నున్నవి. అన్నివైపులనుండి రాకపోకల కనువైన బస్సులేగాక కొన్ని రైలు వసతులున్నవి.

కొండమీదాలయ గోపురంబులకు బంగారు పని చెప్పుదురు. స్వామివారి వారి యాభరణాల విలువగట్టుట సామాన్యముకాదు. ధర్మదర్శనమునకై ప్రజలు క్యూలో బారులుతీరి గంటల తరబడి నిలుచుందురు. మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుటకు వైభవములు చేయించుటకూడ కమిటీవారు నిర్ణయించిన రుసుములు చెల్లించవల యును. అధికారులు నిర్ణయించిన రొక్కములిచ్చి స్వామిసన్నిధిలో వివాహములు చేసికొనువారినందరను వరుసగ కూర్చుండబెట్టి దేవాలయమువారే వారి భజంత్రీలు-పురోహితులతో కళ్యాణములను జరిపించుచున్నారు.

ఒకానొక సమయంబున మాళవదేశమందలి కళ్యాణపురమునకు చెందిన ధర్మపాలుండను పేరు కలిగిన విశ్వకర్మ బ్రాహ్మణుడు కంచుపాత్రలను విక్రయింప తన పరివారముతో కాంచీనగరమునకు బోవుచు నొకనాటి రేయి శేషాచలమునకు దగ్గరలో శయనించినట్లును, వారి స్వప్నమునందొక దివ్యపురుషుండు కనపడి "ఆచార్యా! మీకు సమీపమునందే యున్న సుబ్రమణ్యేశ్వరాలయమందలి యంత్ర ములు నేడు ధనాకర్షణ జనాకర్షణమును కోల్పోయి యున్నందున నీవు వానిని సంస్కరించి పునఃప్రతిష్ఠలు సేయు"మని చెప్పినట్లును, మరు దినంబున ధర్మపాల శిల్పి బ్రహ్మ స్నానసంధ్యాది క్రియలు నెరవేర్చికొనిన తరువాత వేద మంత్రము లను పఠించుచు పురాతన యంత్రములను వెలికి దీసి నూతన యంత్రముల నమర్చి రించిన నాటినుండియే క్షేత్రమిట్లువృద్ధి పొందునట్లు నొక ప్రబంధ ప్రమాణమున్నది.

ఆదినుండి శేషాచలము మూడు భాగములుగా కలసియే యున్నదట, అందు దక్షిణ భాగమున బ్రహ్మయు, మధ్యభాగమున అహోబిల నరసింహ మూర్తియు, ఉత్తర భాగమున మల్లిఖార్జునులు కొలువైయున్నారు. ఒకప్పుడు దక్షిణమునందున్న మల్లిఖార్జునునిచూడ నుత్తరమునకు పోయినప్పుడు కుమారస్వామి బ్రహ్మతో "నీవెవర"వనియడుగ చతురాననుండ నేను "సృష్టికర్త"నని బదులు చెప్పినందున స్కంధుడాగ్రహించి బ్రహ్మదేవుని కారాగారమున బంధించి తానే స్వతంత్రించి సృష్టి చేయబూన పూర్వము బ్రహ్మయున్న స్థానము నాక్రమించిన ట్లొక కథ తెలుపుతున్నది. ఆ కుమారస్వామియే ఈనాటి వెంకటేశ్వరస్వామిగ ప్రఖ్యాతిగాంచాడు.

కాని ప్రచారమునందున్న చరిత్ర ఇందులకు విరుద్ధముగ జనవాడుక యందున్నది. ఒకానొక సమయంబున శ్రీలక్ష్మి పెనిమిటిమీద అలిగిపోయింది. శ్రీమహావిష్ణువు శ్రీనివాసుడై వేంకటాచల ప్రాంతమున దిరుగుచుండగ వరహస్వామి మిత్రుడయ్యాడు. వకుళమాత తల్లిగా నాదరించింది. శ్రీనివాసునకు ఆకాశరాజు కుమార్తె పద్మావతితో మహావైభవంగా వివాహం జరిగింది. పద్మావతి పినతండ్రియైన తొండమానుడు వేంకటాచలంమీద నిర్మించిన మందిరములో శ్రీనివాసమూర్తి లక్ష్మి పదావతీసమేతంగ వేంచేసియున్నాడని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కాంచీపురములో మజిలీ చేశాడు.

కాంచీపుర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కాంచీపుర మాహాత్మ్యమును గురించి యెంత చెప్పినను తరుగదు. ఐనను చేతనైనంత దనుక మీకెరిగించెదను ఇందున్న దేవతలందరిలో యేకామ్రేశ్వరుడు ముఖ్యదైవము. కృతయుగంబున పార్వతీపరమేశ్వరుడు ముఖ్య దైవము. కృతయుగంబున పార్వతీ పరమేశ్వరు లిందువిలాసముగ సంచరించిన సమయము - ఒకానొక సమయంబున గౌరీదేవి నవ్వులాటగా శంకరుని రెండు కన్నులు చేతులతో మూసింది. శివుడంతట "పార్వతీ! నీవు నాతో పరిహాసము లాడ దగినదానివే కాని కొంచమైనను యోచింపలేక పొరపాటు చేశావుగద!

నా నేత్రములు రెండును సూర్యచంద్ర స్వరూపములని నీకును తెలియును. నా కనుల మూసినంత కాలమీ ప్రపంచమున వెలుగులేక గాఢాంధకారమావరించింది. ఇది దేవమానమున మనకు స్వల్పకాలమైనను మానవకాల ప్రమాణమున యుగములు గడిచిపోయినవి. సూర్యచంద్రుల వెలుగులేక ఎందరో నిత్యాహార పానాదులకు అలమటింప పాపము నీకు సంక్రమించింది సుమా!" అన్నాడు.

పార్వతి కపుడు నిజం తెలిసింది. తనకు చుట్టుకొనిన పాపమును పోగొట్టుకొనుట కీశ్వరుడు తెలిపిన చందంబున ఈ కాంచీ క్షేత్రమునకు వచ్చి యొక మామిడి చెట్టుక్రింద చాలాకాలం తపసు చేసింది. ప్రియురాలేమి చేయుచున్నదో చూడ వలయునని పరమేశ్వరుడిచటకు మారు రూపమున వచ్చినందున చోరేశ్వరుడని చెప్పబడుచున్నాడు. తరువాత శంకరుడామెను లాలించి గాఢాలింగనము చేసికొని యుండే ప్రతిమగా నిలిచిపోయెనట. వారు మామిడి చెట్టుక్రింద నున్నందున నీ

స్వామికి ఏకామ్రేశ్వరుడని పేరు వచ్చింది. ఆ ప్రాంతము లో మామిడిచెట్టు చాలా కాలము నాటిదని చెప్పుచున్నారు.

ఏకామ్రేశ్వరాలయమునకు ఆగ్నేయముగా కొలది దూరమున కామాక్షమ్మ దేవాలయమున్నది. ఆలయమునకు నాలుగు గోపురములు. దేవి ముఖము గంభీర ముగా నున్నది. గర్భాలయమునకు చేరువలో శ్రీ శంకరాచార్యులవారు నెలకొల్పిన శ్రీ చక్రమున కనుదినము పూజలు జరుగుచున్నవి. కామాక్షి దేవాలయమునకు వెనుకనున్న తీర్థమునందు ప్రజలెక్కువగా స్నానములు సేయుదురు.

ఇంకొక విశేషమేమనగ-లక్ష్మీ పార్వతీ దేవతలు ఒకప్పుడు లక్ష్మీ పార్వతీ దేవతలు "నా పెనిమిటి యెక్కువనగ - నా పెనిమిటి యెక్కువ" అని వాదులాడారు, వారిరువురకు తీర్పు చెప్ప నియమితురాలైన సరస్వతీదేవి "హరి హరులలో యెవ రింతకు ముందెన్నడును విని యుండని క్రొత్త కథ నెప్పుదురో వారధికు"లని నియ మింపగా వార లిద్దరు సరేనని యొప్పుకున్నారు. కథ చెప్పుటకుం దగిన స్థలము కూడ నిర్ణయింపబడింది. యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయారు.

లక్ష్మీదేవి పట్టుదలవలన మహావిష్ణువు శంకర సన్నిధియందున్న సంగ మేయుండను పరిచారకుని రహస్యముగా పిలిచి, "నీవు పార్వతికి పరమేశ్వరుడు చెప్పెడి కథలను చాటుననుండి విని వెనువెంటనే వచ్చి ఇందిరకు చెప్పవలయునని మొగమాట పెట్టినందున నాతడట్లు చేయబూనాడు.

ప్రతిదినము శంకరుడు గౌరికొక కథ చెప్పుటయు - దానినా పార్వతి వేదికమీద సగము కథ చెప్పునంతలో లక్ష్మందుకొని "ఓస్! యిదియేనా!" అని మిగిలిన కథనంతయు పూర్తిచేయుటయుగాక ముప్పదిరెండు దినములు గడిచినవి. పార్వతి ప్రయత్నములు ఫలించుటలేదు. శంకరుడు దివ్యదృష్టితోచూచి సంగ మేయుని నాడు కైలాసమున నుండనీయక దూరముగా పంపిన పిదప పార్వతి కింకొక క్రొత్తకథ చెప్పాడు. ఆ దినమున సంగమేయుని సాయము పొందలేక పోయిన యిందిర పందెము నందోడిపోక తప్పలేదు.

కాత్యాయని తనునింతకాలము వంచించిన నారాయణుని సంగమేయునని గూడ "మీరు మానవులై భూలోకమున బుట్టు"దని శపించింది. అందున నారాయణుండు వ్యాస భగవానుడై యవతరించి భారత భాగవత పురాణములను రచించాడు. నాటి ముప్పదిరెండు కథలు బృహత్కథామంజరి యను పేరును ప్రసిద్ధి కెక్కింది. కపటముగ సంచరించిన లక్ష్మీదేవియు ఆమె కనుకూలముగ సంచరించిన సరస్వతియుగూడ పార్వతి కిచ్చట వింజామరలు వీచుచున్న దృశ్యము "ఏలాంకాంబ"యని చెప్పబడుచున్నది.

నాయనలారా! ఈ కాంచీపురమునందలి విశ్వబ్రాహ్మణ వీధిలో నొక కామాక్షి దేవాలయమున్నది. ఆ యమ్మవారి పాదముల క్రింద మూడు తలలు కనబడుచున్నవి. అవి ధర్మపాలుని కుమారులు. నిరంతరం కామాక్షి పాదపూజా దురంధరులైన రుద్రసేన, వీరసేన, భద్రసేనులవారి తలలు. వానిని గురించిన కథ కలదు.

ధర్మపాల చరిత్రము

మాళవదేశమందలి కళ్యాణపురమున ధర్మపాలుడను పేరుగల విశ్వకర్మ బ్రాహ్మణుడున్నాడు. వానికి నలుగురు కుమారులు. నిత్య శివపూజా నిరతులైన వారు ప్రతి శుక్రవారము కామాక్షి దేవి పూజచేయు దీక్షగలవారు. వారు వేద వేదాంగములు చదివిన పండితులు. పంచశిల్పాచార్యులు. కంచు ఇత్తడి పాత్రలు గొప్ప పనితనముగ నిర్మించి బంగారముతో సమానముగ విక్రయించుచున్నారు. వారొక సమయంబున వ్యాపారమునకై కాంచీపురము పోవుట తటస్థించింది.

కాంచీపురము నేలు రాజుగారి కుమారి కోరినందున మంత్రి సూరన ధర్మపాలుని యంగడిలోని కంచుదర్పణముల రెండింటిని కొని వాని మూల్యమునీయక

నిరాకరించాడు. రాజుయు మంత్రి చేసిన దుర్బోధలాలకించి శిల్పకుమారులను పరాభవించినందున యుభయులకు భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది. ఆ పోరాటంలో కామాక్షిదేవి యనుగ్రహం కలిగిన శిల్పి బ్రాహ్మణులే రాజు సైన్యములను చంప గలిగారు. చోళాంగునికి చిన్నతనమయింది-చిన్నతనంతోబాటు చింతకూడా పట్టు కుంది.

మంత్రి కపటం పన్ని అతి వినయంచూపి క్షమాపణలుగోరి "రాజుగారు మిమ్ము సత్కరింప పిలుచుచున్నా"రని నమ్మించి శిల్పికుమారులను ముప్పురను రాజభవనంబునకు గొనిపోయిన తరువాత వారిని కుత్తుకలలోతు దీసిన గోతులలో పూడ్చిపెట్టి తలలు నరికించారు. ఆ శిరములు నేలమీద పడక ఎగిరిపోయి తగిన మార్గమున దిరుగాడుచు తండ్రిగారిని పిలిచినై, ఆ భయంకర దృశ్యము చూచిన ధర్మపాలుడు కామాక్షి దేవాలయమునకుబోయి "యిదియేమి యన్యాయముతల్లి!" అని వాపోయాడు. కామాక్షిదేవి కోపంతో చూచినంతనే మంటలుపుట్టి నగరమంతా గాల్చివేయు పరిస్థితి సంభవించింది. చోళాంగ మహారాజు తన పరివారంతో గూడ వచ్చి ధర్మపాలుని పాదాలమీద బడ్డాడు.

ధర్మపాలుని ప్రార్థన మన్నించిన కామాక్షిదేవి మంటలు చల్లారచేసింది. ఆమె తెప్పించిన పళ్ళెములోనికి రుద్రసేనాదుల తలలు వచ్చి నిలచినై. రాజకోటలో నరికి వేయబడిన శిల్పకుమారులకు దేవి సంకల్పమున తలలువచ్చి వారు లేచి వచ్చారు. పళ్ళెరమందున్న తలలు దేవి పాదములక్రింద వెలసినై. నేటికిని యీ యమ్మవారి పాదములక్రింద మనకా మూడుతలలు ప్రత్యక్షాంతరముగా కనబడుచున్నది.

ఈ మూడు తలలు పాదముల క్రింద నున్న కామాక్షిదేవి చాలాచోట్ల మహా మాయాదేవిగా వెంచేసి యున్నది. మహామహిమగల మహిమ్మాయి దేవాలయము లెక్కువగా తెలంగాణాకు చెందిన పోచంపాడు, మంగళపల్లి, పెద్దకళ్ళే

పల్లి, సిద్ధిపేట మొదలైన గ్రామాలతో వెలసియున్నవి. నెల్లూరు మండలానికి చెందిన కందుకూరు నందున యీతలమ్మ విగ్రహమునకు పాదముల క్రింద నీ మూడు తలలు కనబడుచున్నవని యెరింగించాడు.

నాయనలారా! పూర్వమొకప్పుడు లక్ష్మీదేవి యీ ప్రపంచమునకంతకు నేనే ముఖ్యమైనదానను. సరస్వతియు నేనే ముఖ్యమైనదానినని వాదమాడింది. ఆ విషయం తెలిసిన బ్రహ్మదేవుడు సరస్వతిని మందలించి నీ వెంతచదువరివైనను లక్ష్మి ధనవంతురాలుగద. కవులు, పండితులు శ్రీమంతులను యాచింపవలసినవారే" నని పలికినందున సరస్వతి భర్తమీదను అలిగి నదియందు కలసిపోయినది. భార్య తన చెంత లేనందున బ్రహ్మదేవుని మనసువికలమైయుండగ ఆకాశవాణి "విధాతా నీవు సత్య వ్రతక్షేత్రంబను కాంచీపురమందు వేయి అశ్వమేధయాగములు చేసినచో నీకి చిత్తచాంచల్యము తీరగలదని హితబోధ చేసింది.

చతుర్ముఖుడు సంతసించి కాంచీపురమునందే యజ్ఞంచేయ ప్రారంభించాడు. ఆ యజ్ఞానికి సర్వలోకములందలి మునులు దేవతలంతా వచ్చారు. వశిష్ఠ మహాముని స్వయముగపోయి సరస్వతిని భర్తదగ్గరకు రమ్మని పిలిచాడు. కాని ఆమె నిరాకరించింది అంత పరమేష్ఠి సూర్యదేవునిపుత్రికయైన సావిత్రిని ధర్మపత్నిగ స్వీకరించి ఆమెను తన వెంటనుండగ యజ్ఞంచేయ మొదలుపెట్టాడు.

ఆ యజ్ఞ సమయంలో దేవతలకు జరుగుచున్న మర్యాదలు తమకు జరుగుటలేదని గొడవలు పెంచుకొన్న రాక్షసులు వెడలిపోయిన తరువాత సరస్వతిని ప్రసన్నురాలిని చేసికొని "అమ్మా! నీ పెనిమిటి నీవుగాక యింకో స్త్రీని నీ స్థానము నందుకొని సవనము సేయుట మీకంగీకరములే" యని మాటాడినందుకు వారు మమ్ము సభనుండి లేచిపొండని పరాభవించారు. "ఇంత యన్యాయమెందైన నున్నదా, జన

యీ సమయంబున చేతగాని వానిసట్లు మూరకుగా పడియుండక నీ గౌరవము నిల్పుకొను" మని చెప్పుటకే మేము వచ్చినారమని వాడీలు చెప్పారు.

చెప్పుడు మాటలాలకించిన సరస్వతిని సహ్యాద్రి మీదికెక్కి అక్కడ నుండి నదీరూపమున భయంకర ఘోష చేయుచు యజ్ఞశాల చెంతకు పరుగిడి వచ్చుచున్నం దున వారందరెటు వారటు పారిపోయారు. నారాయణమూర్తి మాత్రం ధైర్యంతో నదికడ్డముగ శయనించాడు. మహావిష్ణువునుచూచి సరస్వతి విడియపడి వేగతియను చోటున రెండు పాయలుగ చీలింది. తరువాత వానినుండి కలిగిన యుపచీలికలె క్రంప కంప శక్తిక కనక అసమంజస ఘంటవేగయను నామముల ధరించింది. ఇట్లు పిమ్మట సరస్వతినే కళత్ర స్థానమునందుంచుకొని మిగిలిన యజ్ఞములు బ్రహ్మ పూర్తి చేశాడు. శ్రీమన్నారాయణుండు సరస్వతి బ్రహ్మలకు ప్రత్యక్షమై "మీరు యజ్ఞ మొసరించిన యీ పుణ్యస్థలము నందే నేను వరదుడనై యుండు" నని వర మిచ్చాడు.

అటులనే రమా రమణుండు కాంచీ క్షేత్రమున వరదరాజ స్వామి నామము ధరించి దేవేరియైన పేరిందేవి తాయారుతోగూడ వెంచేసియున్నాడు. ఆ దేవుని కానాటినుండి యీనాటి వరకును దినపూజ, పక్షపూజ, మాసపూజలే కాక సాంవత్సరీకోత్సవము లతివైభవముగ జరుగుచున్నవి. వివిధ వాహనాలంకారములతోను, సూర్య చంద్ర ప్రభలతోను, జరుగుచున్న వైభవములు వర్ణనాతీతములు, ముక్తి ప్రదములైన అయోధ్య మథుర మాయా కాశి కంచి అవంతిద్వారకయను క్షేత్రము లేడింటిలోను యీ కాంచి కగ్రస్థానము లభించింది.

ఇందు పదునెనిమిది విష్ణ్వాలయములు - నూట నాలుగు శివాలయములు - యిరువదొక్క తీర్థములు - పరాశరబిలము, మామిడిచెట్టు పెద్ద పుష్ట మున్నగు నెన్నియో ప్రఖ్యాతిగాంచినవని వివరించిన సదానంద యోగి మరుదినమున ప్రయాణం సాగించిపోయి పక్షితీర్థంలో మజిలీ చేశాడు.

పక్షి తీర్థం క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈపక్షితీర్థమను స్థలము చెంగల్పట్టునందున్నది. కృత యుగము నందొకప్పుడు సర్వసంగ పరిత్యాగులు-జితేంద్రియములునైన యెనిమిది మంది మహామునులకు ప్రపంచభోగముల ననుభవింపకోర్కెకలిగి ఈ కొండమీద తపమాచరింపగ పరమశివుడు ప్రత్యక్షమై "మీకేమి కావలయు" నని యడిగాడు. మునులంతట నిజమును చెప్పలేక తటపటాయించుచు "మాకు మీ సేవయే కావలయు" నన్నారు. కాని సాంబశివమూర్తి వారి మనసులోని మమకారము గ్రహించి నందుస "యోగేంద్రులారా! నేను మీ నిజసంకల్పము తెలిసికొంటిని. మీ యెన మండుగురును యెనిమిది పక్షులై జన్మింపుడు. ఒక్కొక్కయుగమునందిద్దరు రెండు పక్షుల చొప్పున ప్రతిదినము గంగాస్నానము చేసివచ్చి నా ప్రసాదమును తినిపోవు చుండుము. ఆ తరువాత జన్మమున మీరు మోక్షం నొందగల"రని తెలిపి యదృశ్యుడయ్యాడు.

శంకరునిచే నాజ్ఞాపింపబడిన యామునులే కృతయుగంబున పూషవిధాతలను పేరుగల పక్షులయ్యారు. త్రేతాయుగమున సాంపది జటాయువులను పేరుగల పక్షులయ్యారు. ద్వాపర యుగమున శంభుగుప్త మహాగుప్తులను పేరుగల పక్షులయ్యారు. ఈ కలియుగమున శంబర శంబరాదులను పేరుగల పక్షులై ప్రతి దినమును గంగాస్నానముచేసి ఇచ్చటకు వచ్చిపోవుచున్నారు.

యాత్రికులు ఉదయం కాలకృత్యముల దీర్చుకొని తరువాత పక్షి తీర్థంలో సుస్నాతులై కొండనెక్కిపోయి స్వాములవారికి పండ్లు, పూలు కర్పూరములు సమర్పించిన కొంతసేపటికి దేవాలయమునకు సంబంధించిన పక్షి పండారం వారు వచ్చి భక్తాదులిచ్చిన విరాళములను సేకరించి చక్కెరపొంగలి కలశమును ఘృత పాత్ర

లకు వెంటగొనివచ్చి స్వామివారికి కైంకర్యముచేసి పూజావిధానము ముగింపెదరు. తరువాత పూజారు లొక వేదికమీదను-యాత్రికులు వేరుగను కూర్చొని యుండ రెండు రెండు యామములగునప్పటికి గగన మార్గమునుండి రెండు పక్షులువచ్చి, వాని కీయబడిన పొంగలిని తిన-నేతిని త్రాగి, తిరిగిపోవును. అనంతరము నా ప్రసాదము నందరకు పంచిపెట్టుదురు.

ప్రతి పండ్రెండేండ్లకొక పర్యాయము ఈ వేదగిరియందున్న ఇదితావ దివ్యస్థలం. రుద్రకోటీశ్వర క్షేత్రము. అచట వింతలు జరుగుచుండుటయు సంప్రదాయము. దేవాలయ పెత్తనతప్పుదారికి మొదట స్వప్నమగును. మరు దినంబు నందొక మంచి ధ్వని వినబడును. అంతట నా యధికారి శంఖ తీర్థములో స్నానమొనరించివచ్చి పరిసరంబులందు వెదకుచుండగ వారికొక మహాశంఖంబు కనబడును. వారా శంఖమును భక్తి శ్రద్ధలతో నెత్తి బంగారుతొట్టి యందుంచి కొండమీద వేదగిరీశ్వరస్వామి సన్నిధికి మహోత్సవంతో తీసికొనిపోయి స్వామియందుంచి పూజించెదరు. ఇంతకు పూర్వమున్న శంఖముతో నిక పనియుండదు. ఏనుక వెనుకటి శంఖములన్నియు దేవాలయమునందు గుట్టబడియున్నవి.

పూర్వము చొక్కమ్మయను కన్య నిచట తపముచేసి, ప్రసన్నుడైన యీ రుద్రకోటీశ్వరునే వివాహమాడి ఈ వేదగిరిమీద కాపురమున్నదని, అందులకు కోపించి త్రిపుర సుందరీదేవి ఈ కొండదిగి వచ్చినదనియు, స్వాములవారంతట నొకభక్తుని దేవిచెంత తోడుండమని నియమించి వారు మాత్రము ప్రతి దినము త్రిపురసుందరి దగ్గరకువచ్చి పోవుచుందురను నొక కథ వినబడుచున్నది. అట్లు అమ్మవారి దగ్గరకు వచ్చిన స్వామియే దిగువ తిరుపతియందలి పెద్దగుడిలోనున్న భక్తవత్సలేశ్వరుండని ప్రసిద్ధి కెక్కినట్లును, చొక్కమ్మ చొక్కనాయకి యైనద నియు తెలియుచున్నది.

ప్రతి చైత్రమాసమున స్వామికి బ్రహ్మోత్సవములు జరుగుచున్నవి. ఆ సంవత్సరమున దేవతామూర్తులన్నింటిని వేదగిరిచుట్టూ నూరేగింపు చేయించుదురు. వేదగిరి మీద సంజీవి మొదలయిన దివ్యయౌషధులున్నవని నమ్మి వర్షాకాలమునందా చెట్లపైబడిన నీటిచే నేలయు పవిత్రమైనదని చాలామంది నమ్ముచున్నట్లు వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి చిదంబరంలో మజిలీ చేశాడు.

చిదంబర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! చిదంబర మొక గొప్ప శివక్షేత్రము. ఇచ్చట నటరాజ స్వామి ముఖ్యదైవము. చిదంబరమునకు సమీపము నందున్న పల్లె గ్రామంబున నందుడను పంచమ బాలుడున్నాడు. వానికి నటరాజుమీద మొదటినుండి భక్తి శ్రద్ధ లెక్కువ. అది తెలిసికొనలేనివారు నందునికి పిచ్చి పట్టినదన్నారు. నందుడెంత స్వామిని చూడాలని తహతహలాడినా యజమాని వానిని చిదంబరం పంపడానికి ఇష్టపడలేదు.

చివరికెట్లో కాపుయనుమతి తీసికొని నందుడు చిదంబరం చేరుకున్నాడు. కాని తక్కువజాతి వాడైనందున వానిని దేవాలయంలోనికి రాకుండా పూజారు లటుకా యించారు. ఐనా దూరాన నిలువంబడిన నందుడు జనంలోనుండి తొంగి చూచు చున్నాడు. వాని భక్తి కానందించిన నటరాజు తన కెదురుగానున్న నందీశ్వరుని కొంచెం ప్రక్కకొదుగుమన్నాడట. నేటికి ప్రక్కకొదిగిన నంది మనకక్కడ కనబడు తూంది. ఆ రాత్రి నటరాజస్వామి పూజారుల కలలో కనబడి “నా భక్తుని తీసుకు రండి” అని చెప్పాడు. మరునాటి యుదయ మా బ్రాహ్మణులు నందుని చేరి “అబ్బాయీ! నిన్ను స్వామి దర్శనానికి తీసుకుపోవచ్చాం. కానీ ఇలా కాకుండా

పవిత్రమైన అగ్నిలో ప్రవేశించిరావడం మంచి" అన్నారు. నందుడందులకైనా సరే నని నిప్పు కుండలో దూకి కొంతసేపటికి విభూతి రేఖలు; పట్టుబట్టలతో శివ మూర్తిలా వెలుపలకువచ్చి నిలబడ్డాడు. దేవాలయాధికారు లంతట నందుని క్షమా పణలు వేడుకొని నటరాజ సన్నిధికి తీసుకొనిపోయారు. ఇది మహాభక్తినందుని కథ.

ఆలయమున నటరాజస్వామి దర్శనమిచ్చుచున్నాడు. వారి దేవేరియైన శివ రామ సుందరీదేవి బంగారు ప్రతిమయై భర్తవంక క్రీగంట చూచుచున్నది. దంపతు లిద్దరూ దక్షిణాభిముఖులై యున్నారు. అమ్మవారికి తూర్పున స్వర్ణభైరవస్వామి వేంచేసి యున్నాడు. దేవాలయంబున కైదు ప్రాకారములు. వెలుపలి ప్రాకారంబు నకు నాలుగువైపుల నాలుగు గోపురములున్నవి.

ఐదు ప్రాకారములలోను వరుసక్రమముగ చిత్సభ-కనకసభ రాజసభ-నర్తకసభ-దేవసభ లున్నవి. మొదటిదైన చిత్సభయందు కామసుందరీ సమేతంబుగ చిదంబర తాండవమూర్తి నెలకొనియున్నాడు. రెండవదైన కనక సభయందు నిత్యా రాధనలు జరుగుచున్నవి. మూడవదైన రాజసభయందు వేయినాళ్ళ మంటప మున్నది. నాల్గవదైన నర్తక సభయందు ఊర్ధ్వతాండవేశ్వరులై యున్నారు. ఐదవ దైన దేవసభయందు వినాయకుడు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు శివానంద నాయకుడు కుమారస్వామి భిక్షాటన శివమూర్తి మున్నగాగల దేవశిల్పము లున్నవి.

మూల విగ్రహములకు పడమరోత్తరములందు పరదాలు కట్టబడి యున్నవి. ఆ తెర వెనుక నేమున్నది? ఏమి జరుగుచున్న దెవరికిని తెలియవు. కనుకనే మనలో చిదంబరహస్యములను వాక్యము పరిపాటియైనది. ఈ క్షేత్రమున శివగంగా తీర్థము, గుహ్యతీర్థము, పరమానందతీర్థము, వ్యాఘ్రతీర్థము, నాగతీర్థము, యావనతీర్థము, క్షీరాబ్ధి తీర్థము, బ్రహ్మ తీర్థము, శివతీర్థము అనునవి నది తీర్థములు ప్రశస్తములు.

కాంచి యందున్న యేకాంమ్రేశ్వర పృథ్వీలింగము. జంబుకేశ్వర ముందున్న జంబుకేశ్వర అగ్నిలింగము తిరుణామల యందున్న అరుణాచలేశ్వర తేజోలింగము కాళహస్తి యందున్న శ్రీ కాళహస్తీశ్వర వాయులింగములవలెనే ఈ చిదంబరమందున్న చిదంబరేశ్వరకాశ లింగము ప్రసిద్ధి గాంచినందున ఈ క్షేత్రమును పుండరీక పురమనియు వ్యాఘ్రపురమనియు బిల్వవనమనియు చెప్పు చున్నారని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి వియ్యాళిలో మజిలీ చేశాడు.

చియ్యాళీ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ చియ్యాళియందు వేంచేసియున్న దైవము బ్రహ్మపురీశ్వరుడు. వీరి సతీమణియైన త్రిపుర సుందరీదేవి మరియొక కోవెలయందు వేంచేసి యున్నారు. దేవాలయమునకు చేరువలో బ్రహ్మతీర్థ కుండమున్నది. దేవళ మును చుట్టూ లింగములు-మందిరములు-భక్తుల ప్రతిమలు అనేకముగా నున్నవి. యాత్రికులకు కావలసిన పూజా ద్రవ్యములుగాని-యితర వస్తువులుగాని దేవాలయములోనే విక్రయించుచున్నారు.

ప్రధానాలయమునకు దగ్గరలో నొక పెద్దగుహ యున్నది. అచటినుండి సోపానములు మీదుగనెక్కి దక్షిణముగా పోయినచో యెత్తయిన పార్వతీ పరమేశ్వర విగ్రహములు తూర్పుముఖముగ వెలసియున్నవి. ఆ పురాణదంపతులను గుట్టుకొని పరివారమున్నారు. అందుండి మరికొన్ని మెట్లనెక్కి పడమరగపోయి నచో శరనాథస్వామి కన్పించును. పూర్వమీ శరనాదుని గాంభీర్యమును చూడ లేక బ్రహ్మాది దేవతలు ప్రార్థించినందున నా దేవుడు దిగంబరియై ప్రశాంతవదనుండ య్యెనని చెప్పుదురు. ఈ మూర్తికి శుక్రవారములందు పునుగు జవ్వాజి మొదలగు సుగంధ ద్రవ్యములతో అభిషేకములు, అలంకారములు, భోగములు చేయబడు చున్నవి.

మరియు నిచటకు సమీపము నందే వైద్యనాథమున్నది. ఆలయము నందే వైద్యనాథులు పడమర ముఖంబునకు, బాలాంబికా అమ్మవారు దక్షిణ ముఖంబునను నిలిచియున్నారు. చేరువలోనే రామలక్ష్మణులు జటాయువునకు దహన సంస్కారములు గావించిన త్రేతాయుగము నాటికుండమున్నది. ప్రధానాలయంబునకు మూడు ప్రాకారములున్నవి. రెండు ప్రాకార మండపములను మందిరము లున్నవి. వెలుపలి ప్రాకారమున నాలుగు గోపురములున్నవి. అచటనే సిద్ధామృత కుండమున్నది. అందలి జలము సేవించినవారికి దీర్ఘాయురారోగ్యాలు కలుగుచున్నందుననే యిచ్చటి కుండమునకు సిద్ధామృత కుండమనియు ప్రముఖ దైవమునకు వైద్యనాథస్వామి యనియు సార్థకనామము లేర్పడినవి. ఇచటి కుమారస్వామికి కార్తీకమాసములో కృత్తికానక్షత్ర పుణ్యకాలమున ప్రత్యేకముగ గొప్ప వైభవములు జరుగుచున్నవి.

అచటకు మరికొంత దూరమున మయూర క్షేత్రమున్నది. ఈ శివక్షేత్రము కూడా కావేరీనదీ శాఖకు దక్షిణమునందు యున్నది. అందున్న మయూరేశ్వరుండును స్వయంభూ లింగమనియే చెప్పబడుచున్నది. స్వామి ననుసరించి దేవేరియైన అభయాంబికాదేవి- గణపతి- కుమారస్వామి- సభాపతి మొదలయిన వారలకు గూడ కోవెల లమరియున్నవి. వారికి పూజాది వేడుకలు జరుగుచున్నవి.

అటులనే కావేరి శాఖకు నుత్తరముగనున్న తిరువందళూరునందు శ్రీ పరిమళరంగనాయకస్వామి వేంచేసియున్నాడు. నాలుగు భుజములు, తలయందు సూర్యబింబము, నాభికమలమున చతురాననుడు, చరణములందే చంద్రుడున్న యీ మూర్తి సుందరముగ నున్నది. అందెయున్న భూదేవి కావేరి గంగా ప్రతిమలు శోభగలవి. అచటను వేడుకలు విధివిధానంబుగ జరుగుచున్నవని వివరించిన

సదానందయోగి శుభదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి రాజమన్నారులో మజిలీ చేశాడు.

రాజమన్నారు క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! పూర్వ మీ క్షేత్రమున గోభిల మహాముని చాలాకాలం తపము సేయగ శ్రీకృష్ణ భగవానుడు దర్శనమిచ్చి "మహామునీ! నీకేమి వరము కావలయు"నని యడిగాడు. గోభిలుడంతట దేవదేవుని యభినందించి తరువాత "మహాత్మా! నేను తపమాచరించినదియు, మీరు నాకు దర్శనమిచ్చినదియునైన ఈ ప్రదేశము దివ్యస్థలమై భక్తజన పాలనార్థము మీరిందే స్థిరనివాసంబుగనుండుటయే నాకు కావలయు"ననగ వాసుదేవుడు సంతసించి "వత్సా! నీవు కోరినటులనే నేనిచోట సంతాన గోపాలస్వామి యను పేరున నిలిచియుందును. ఈ క్షేత్రము ముందిక మీదట చంపక వనమనియు దక్షిణద్వారకాపుర మనియు ప్రశస్తినొంద గల"దని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

నేడా స్థలము మంగళపు స్టేషనుకు నుత్తరమును నాలుగు క్రోసుల దూరములో వెలుగొందుచున్నది. దానినిపుడు రాజమన్నారు గుడి క్షేత్రమనియు చెప్పుచున్నారు. ఇచట పంచభైరవులు, ఆళ్వారులును వేంచేసియున్నారు. ఈ స్థానమునకు దక్షిణముగ శేషవటపత్రశాయి కిరువైపులందు భూదేవి, శ్రీదేవియు నున్నారు. మూర్తులకు విలువైన యలంకారము లున్నవి.

ఇంకను హరిద్రాతీర్థము. శంఖుతీర్థము, చక్రతీర్థము, క్షీరుబ్ధితీర్థము, గోపికాఖ్య తీర్థము, అగ్నితీర్థము, లక్ష్మీతీర్థము, కృష్ణతీర్థము, గజేంద్రమోక్షతీర్థము లన్నిటిలో మొదటైన హరిద్రాతీర్థము ముఖ్యమైనది. ఇచ్చట ఎత్తయిన గోపురములు మనోహరముగ ప్రకాశించినవి. మందిరంలో రాజమన్నారుస్వామి చంపక లక్ష్మి మున్నగు దేవతలున్నారు. సంతాన గోపాలదేవునకు వెండి రథమున్నది. ఆ స్వామి విగ్రహము నెత్తుకొని ప్రార్థించి ఆరాధించిన వారికి సంతానము

కలుగుచున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించి పోయి కమలాలయంలో మజిలీ చేశాడు.

కమలాలయ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కమలాలయమైన శ్రీ వాల్మీకస్వామి ప్రధానదైవము. పూర్వము దేవ దానవులకు జరిగి యుద్ధంలో ముచికుంద మహారాజు దేవేంద్రునకు సాయంచేశాడు. దేవతలకు విజయం లభించింది. దేవేంద్రుడంతట ముచికుందుని గౌరవముగ స్వర్గమునకు తీసికొనిపోయి "రాజా! నీ యుపకారమువలన మేము మేలు పొందితిమి. నా వలన నీకేమి ప్రత్యుపకారము కావలయునో కోరుకొను" మనగ ముచికుందుడు "శచీపతి నాకితర సంపద లక్కరలేదు, నీ పూజ యందుంచబడిన త్యాగరాయస్వామి విగ్రహము నిచ్చిన చా" లన్నాడు.

ముచికుందు డడిగిన దానిని కాదనలేక, పూజయందున్న దాని నీయుటే కను సంకటంబుపడిన ఇంద్రుడు మరికొన్ని విగ్రహములట్టివే చేయించి యందు నీకు కావలసిన దానిని తీసికొను మనవి రాజేంద్రుడొకదానిని తీసుకొనిపోయాడు ముచికుందుని స్వప్నమున నారేయి త్యాగరాజస్వామి కనబడి "నరపాలా! నీవు తెచ్చినది నిజమైన పూజలోని ప్రతిమకాద"ని చెప్పినందున నాతండు మరునాడు దేవేంద్రుని యొద్దకుపోయి "యిదికాదు, నాకు నీ పూజయందున్న బొమ్మయే కావల"నన్నాడు. పురందరు డేమియు ననలేక విగ్రహంబుల నన్నింటిని రాజుకే యిచ్చి పంపించాడు.

ముచికుందుడంతట వానిని భూలోకమునకు గొనివచ్చి దేవేంద్రుని పూజ యందుంచబడిన ప్రతిమ లింగమనీ తిరువాలూరునందు ప్రతిష్ఠ గావించిన పిదప వానిని తిరువాంబూరు తిరుకోవిల తిరుపల్లూరు తిరుకాయరు తిరుమలక్కాడు వేదారణ్యము లనుచోట్ల స్థాపన చేశాడు. ఈ క్షేత్రములన్నియు మొదట తిరువాలూరునకు చుట్టుపక్కలకున్నది. తిరువట్టూరనం బడుచున్న తిరుమల

క్షేత్రము చెన్నపురికి యుత్తరమున నైరుతియైశాన్య దూరమున నున్నది. తిరువా వూరులో దేవార్చితమైన త్యాగరాజమూర్తినే వల్మీకేశ్వరుం డనుచున్నారు.

పూర్వ మొకానొక సమయంబున దుర్వాస మహాముని చేసిన ఘోర తపమున కానందించి త్యాగరాజస్వామి వల్మీకము నుండి సాక్షాత్కరించినందున నాదేవునకు వల్మీకేశ్వరుండను పేరు వచ్చింది. దానికి చేరువయందే దుర్వాసముని సమాధియు కలదు. ఈ క్షేత్రమందలి స్వాములవారి తీర్థ ప్రసాదంబులకెట్టి కట్టు బాటులు లేవు. స్వామికి వార్షికాదాయములుకాగల సదుపాయంబులున్నవి. ఇచటి కీశాన్యము నందొక క్రోసు దూరములోని హాటక క్షేత్రమందు శ్రీరామునిచే పూజింప బడిన అన్నపూర్ణా విశ్వనాథమూర్తులు గణపతి, కుమారస్వామి, చండికేశ్వర మూర్తులున్నవి. దేవాలయ మండపములో శ్రీరుద్ర పాదములు శ్రీరామ పాదములు కన్పట్టుచున్నవి. యాత్రికు లిచట పిండములు వేయుదురు. పురబాహ్య ప్రదేశమున హనుమత్సమేత సీతారామ లక్ష్మణాలయ మున్నది.

హాటక క్షేత్రమందలి అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ విగ్రహము లొక చోళరాజ **ప్రతిష్ఠలట. రా**జుగారి అలమందలోని యొకావు పొదుగున పాలెన్నడును కనరాక **నుండుటచే,** రాజు కారణ మేమియో తెలిసికొన నొక దినంబున గనపువేయ వచ్చిన **గోవును** వెంబడించెనట. ఆవు దూరముగా బోయి పుట్టమీద నిల్చి పొదుగులోని **పాల నందు** విడచుట గాంచుటం జూసి రేడా పుట్టను త్రవ్వించి చూచుటయు, భూమి **యందె** అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ విగ్రహంబులు కన్పించుటయు జరిగినందున చోళ **రాజా** మూర్తుల కాలయము నిర్మించి పోషణ సౌకర్యముల కల్పించెననియు దెలియు **చున్నది.** ఆవు పాలు పిండబడిన పుట్టగల చోటునందే క్షీర పుష్కరిణి యేర్పడిన **దనియు** క్షేత్ర పురాణములు చెప్పబడుచున్నవి. క్షీర పుష్కరిణి యందు గంగ యమున సరస్వతి గోదావరి కృష్ణ తుంగభద్ర కావేరి తామ్రపర్ణి సరయూ నదుల మహాత్మ్యము కలదని ప్రతీతి.

కమలాలయ తీర్థము నందనేక మండపములు ఘట్టములు గలిగి మిగుల విశాలముగనున్నది. ఆదియందచ్చోట సప్తఋషులు తపసు చేసినట్లును చెప్ప

చున్నారు. దేవాలయ ప్రాకారమున నూటెనిమిది చిన్న చిన్న గుడులున్నవి. దేవ స్థానమునకు మూడు ప్రాకారము, నాలుగు గోపురములున్నవి. మొదట ప్రాకారములో వేయిగాళ్ళ మండపమున్నదని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణము సాగించిపోయి కుంభకోణంలో మజిలీ చేశారు.

కుంభకోణం క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! ఈ కుంభకోణమున కుంభేశ్వర, నాగేశ్వర, సోమేశ్వర, కాళహస్తీశ్వర, విశ్వేశ్వర, గౌరీశ్వర, అభిముక్తేశ్వర, బాణపురీశ్వరాదులను శివాలయంబు లెనిమిదియు, చక్రపాణి, వరాహస్వామి, శరనారాయణాది విష్ణ్వాలయము లారు ప్రథమ శ్రేణికి చెందినవి. మంగళాంబికా సమేత కుంభకోణేశ్వరాలయము- సీతాసమేత రామాలయం-కోమలవల్లి సమేత శార్ఙపాణి దేవాలయం విజయవల్లి సమేత చక్రపాణి దేవాలయం జ్ఞాన ప్రసూనాంబా సమేత నాగేశ్వరాలయం - సోమసుందరి సమేత సోమేశ్వరాలయం - బాలాంబా సమేత, బాణాపురీశ్వరాలయం - అమృత వల్లి సమేత అవిముక్తీశ్వరాలయం - అన్నపూర్ణా సమేత కాశీవిశ్వేశ్వరాలయం అభయాంబా సమేత ఐరావతేశ్వరాలయం - త్రిపురసుందరీ సమేత గౌతమేశ్వరాలయము లేగాక భూతవారాహస్వామి దేవాలయములు మొదలైన వెన్నియో కలవు.

పూర్వము చంద్రుడు తపసుచేసి శ్రీమన్నారాయణుని మెప్పించి "సకలైశ్వర్యములను ప్రసాదింపు"మని కోరగా రమారమణుండు శశితో "ఓయీ నీకు దల నీయదగిన లక్ష్మి యిపుడు నా చెంతలేదు. లోక కళ్యాణమునకై నేను యవతారములు దాల్చుచున్న సమయంబున నామె పైకుంఠము నందొంటరిగ నుండలేక భూలోకమందలి కుంభకోణ క్షేత్రమునందు స్వర్ణ వంకజారణ్యమున మంగళాంబికా నామంబున నవతరంచి యున్నది. ఇకమీద నేనును కుంభకోణేశ్వరుండనై మంగళ దేవత చెంతనే యుండబోవుచున్నాను.

లక్ష్మీదేవి యచట పరిశుద్ధాత్మతో తపసుచేసి నిర్మించిన లక్ష్మి సరోవరంబున పురణించినవారికి వైకుంఠము సిద్ధించుట యందనుమానములేదు. బ్రహ్మాది దేవతలు ప్రతి సంవత్సరమును వచ్చి లక్ష్మి సరోవరంబున పవిత్ర స్నానములుచేసి పోవు చున్నారు. క్షేత్రమున మూడురాత్రములు నిద్రించినవారికి బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి యగును. నీవచ్చటకుపోయి అందు వెలసియున్న నా కుంభకోణేశ్వర మూర్తినారా ధించితివేని నీ సంకల్పము తప్పక నెరవేరగలదని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

చంద్రుడు కుంభకోణమునకు పోయి లక్ష్మిసరోవరంబున స్నానమాచరించి మంగళాంబికా కుంభకోణేశ్వరు నారాధించిన తరువాత వానికి సర్వసంపదలు లోక పూజితము. నవగ్రహ మండలమున స్థానములు ప్రాప్తించినవని వివరించిన సదానంద యోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించిపోయి శ్రీరంగంలో మజిలీ చేశాడు.

శ్రీరంగ క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! శ్రీరంగనాయకస్వామి నిలయమైన శ్రీరంగం మహా మహి మంబు గలది. ఆదియందు శ్రీరంగనాయకస్వామి వ్రతమును పూజించుకొనుటకు గాను నారాయణమూర్తి బ్రహ్మదేవుని కీయగా - బ్రహ్మ మనుచక్రవర్తికీయగా - మను లిక్ష్వాకుని కీయగా సూర్యవంశీయులనుండి శ్రీరామునకు సంక్రమించి-రాముని నుండి విభీషణునకు లభించింది. విభీషణుడు దానిని లంకకు గొని పోవుచుండగ దేవతలందు కంతరాయం కలిగించాలనుకున్నారు.

అయోధ్యనుండి లంకకు పయనించుచున్న విభీషణుడు ఉభయ కావేరి నదుల మధ్యభాగమునకు చేరునంతలో సంధ్యాసమయమయింది. రంగనాయక

విగ్రహమును నేలమీద పెట్టరాదనియు, అటుల పెట్టినను తిరిగి పెకలించుట సాధ్యం కాదనియు వానికి తెలియును. అందువలన అటు యిటు చూచి సమీపమందున్న యొక బ్రాహ్మణుని పిలిచి "అయ్యా! నేను సంధ్య ముగించుకొని వచ్చువరకు నీ వీ బొమ్మను పట్టుకొనుము. నీకు మంచి బహుమతినిస్తా"నన్నాడు. ఆ మాయా బ్రాహ్మణుడు విభీషణుని మోసగించుటకే మారు రూపమున వచ్చిన వినాయకుడు కావున సమయం దొరికినదని లోలోన సంతసించుచు పైకి "అటులనే పట్టుకొందును. కాని నేను నిన్ను మూడు పర్యాయములు పిలుచునంతలో నీవు రావలయు"నన్నాడు. విభీషణు డందులకు సమ్మతించాడు.

ఆయన స్నానం చేయుచుండగనే మాయా బ్రాహ్మణుడు ముమ్మారు పిలిచి, రంగనాయకస్వామి ప్రతిమను భూమిమీద దించి వెళ్ళిపోయాడు. విభీషణుం డంత తొందర తొందరగ సంధ్యావందన క్రమం నెరవేర్చుకొని వచ్చి - యెంత బలముపయోగించి పెకలింప చూచినను విగ్రహ మందుండి కదలనయినా కదలలేదు. అంతట స్వామి ప్రత్యక్షమై "రావణానుజా! పూర్వమొకప్పుడు కావేరీనది నన్ను తపస్సుచే మెప్పించి "నన్ను గంగానదికన్నను మించి పవిత్రురాలినిగా జేయు"మని యడుగగా నేనామోదించి "కొలది దినములలో నేను నీ తీరమునందే వెలియుదును. అప్పుడది మహాక్షేత్రముకాగలదు. నీయందు స్నాన పానదానములు సేయువారి జన్మజన్మాంతర పాపములు హరించునట్లును, వారికి సకల సంపదలు కలుగునట్లును, అంత్యమునందు వారికి కైవల్యము సిద్ధించునట్లు కరుణించెదనుగాన నీ యభిమతం బీడేరగల"దని వరమిచ్చి యుంటిని. ఇపుడా కార్యము నీ వలన నెరవేరినది. నీవిచ టనే నన్ను సేవింపు"మని చెప్పి యదృశ్యమయ్యాడు.

తరువాత రంగనాయక భగవానుని కిచట నాలయ ప్రాకారములు రూపొందినవి. ప్రధానాలయమునకు నాలుగు శిఖరముల మధ్య విమానము కలదు. స్వామి వేదికలాంటి యున్నత స్థానమున పడమరగ తలనుండి లంకవైపు చూచుచు శయనించి యున్నారు. ఆలయమునకు ప్రాకారములున్నవి. ప్రతి దిన

మిచట స్వాములవారు మేల్కొనువరకు వీణావాద్యము జరుగుచున్నది. సూర్యోదయ ప్రాంతమున పూజారులు కావేరీ తీర్థము తెచ్చెదరు. గుడి తలుపులు కొంచెంగానే తెరచి లోపలకు పోయినవారు స్వామికి అద్దముచూపి, దంతధావనము చేయించి, దీపారాధన చేసి, నవనీత నైవేద్యము చెల్లించి అలంకారము గావించిన పిదప తలుపులు పూర్తిగా తెరిపించి భక్తులకు రంగనాయకస్వామి వారి విశ్వరూప ప్రదర్శనము జేయింతురు.

పరికొంచెము సేపటికి పాలు, రొట్టె, వెన్న నివేదనల నిచ్చి - కొంత సేపటికి పొంగలి దోసెల విందు చేయించి-ఆ తరువాత రాజభోగం మనంబడు సూచించబడి శేర్ల బియ్యముతో వండిన అన్నముశాకములు పప్పుషిరాన్నము పిండి వంటలు నైవేద్యము మొనరించి-ప్రత్యేకంగా క్షీరాన్న మహా నైవేద్యమును చెల్లించుచు దపాలవారీగా యాత్రికులకు ప్రసాద వినియోగమును గావించెదరు. స్వామివారు నిత్యము కస్తూరీ తిలకంబునే ధరించుచున్నాడు.

ఆలయ మొదటి ప్రాకారమునందు ఉత్సవులు గరుత్మంతుడు విభీషణుడు మొదలగు వారున్నారు, రెండవ ప్రాకారమునందు విష్వక్సేనులు వెలసియున్నారు. తూర్పు భాగమునందిత్తడి పద్మమున్నది. అటులనే యుత్తరము నందొక బావి కలదు. అందలి నీటిని స్వాములవారి సేవలందుపయోగించెదరు. నుయ్యి ప్రక్కగా యిత్తడి చక్రమున్నది. మూడవ ప్రాకారమునందు విజయ గంగాచొక్కనాధులు నెలకొనియున్నారు. వారికి ప్రదక్షిణములు జరుగుచున్నవి. నాల్గవ ప్రాకారమునందు స్వామి కభిముఖముగా హనుమంతుడు నిలిచి నమస్కరించుచున్నాడు. మరియు పౌర్ణమాసయు చంద్ర పుష్కరిణియందు నున్నవి. అందెందరో హిరణ్య శ్రార్ధము చేయుచుందురు. ఐదవ ప్రాకారము నందు వెయిగాళ్ళ మండపము, రంగనాయకీదేవి మందిరము, అళ్వారుల సన్నిధి మహా బలిపీఠము లున్నవి. బిల్వవృక్షమునకు దక్షిణంబున ముక్కోటి యేకాదశి పర్వ దినమునుండి పదిరోజులు తెరచి యుంచెదరు. మిగిలిన ఆరవ, యేడవ, యెనిమదవ ప్రాకారములలో వరుసగ ద్రావిడులు. పూజారి వైష్ణవులు, శూద్రులు నివ

సించి యున్నారని వివరించిన సదానందయోగి మరుదినంబున ప్రయాణం సాగించి పోయి సీతా రామేశ్వరంలో మజిలీ చేశాడు.

రామేశ్వర క్షేత్ర మజిలీ

నాయనలారా! మనమిప్పటికి కాశీనుండి బయలుదేరి క్షేత్రములలో మజిలీలు సేయుచు చేరదలంచుకొనిన రామేశ్వరమునకు వచ్చితిమి. ఇక మీకు నేని రామేశ్వర చరిత్రను యిందున్న పుష్కరిణిలు వానిని గురించియు విపులముగ చెప్పెదను. దీనిని సీతారామేశ్వర మనియు చెప్పుదురు. సేతునిర్మాణ మెటులైనదో తెలిసికొనండి.

త్రేతాయుగమున దశరథ మహారాజు అయోధ్య రాజధానిగ కోసల రాజ్యమును పాలించాడు. దశరథునికి శ్రీరాముడు పెద్ద కుమారుడు. రాముని భార్య సీత. ఒకానొక కారణంబున శ్రీరామచంద్రుడు తండ్రిమాట కాపాడుటకుగాను దండకారణ్యములో నివసింపవలసి వచ్చింది. అప్పుడాయన భార్యయైన సీతయు, తమ్ముడయిన లక్ష్మణుడును రామునననుసరించియే వున్నారు. వారు ముగ్గురు పంచవటి ప్రాంతము నందొక పర్ణశాల నిర్మించుకొని అందులో కాపుర మున్నారు.

దండకారణ్యం రాక్షసులది. దాని రథికారి లంకాధిపతియైన రావణేశ్వరుడు. రాముడు దండకారణ్యము నందున రాక్షసులను చంపాడు. రావణాసురుడు రామలక్ష్మణులు యింటలేని సమయాన మాయోపాయంచేసి సీతనెత్తుకొనిపోయి తనలంకలోని యశోకవన మందుంచాడు. ఇక్కడ రామలక్ష్మణులకు సీత జాడతెలియక అడవినంతా గాలించారు. చివరకు జటాయువును పక్షి ద్వారా వారికి కొంత విషయం తెలిసింది. రామలక్ష్మణులింతా ముందుకుపోయి ఋష్యమూక పర్వతం మీదనున్న సుగ్రీవుడనే వానరరాజుతో స్నేహం చేశాడు. సుగ్రీవునికంటె కూడ సుగ్రీవుని మేనల్లుడు - మంత్రియునైన హనుమంతుడు రామునికి నమ్మిన బంటయ్యాడు.

వాలి, సుగ్రీవులు కిష్కింధనేలు వానరరాజులు. వారిలో వాలి బాహుబల

పంపుడు. ఒకప్పుడు దుందుభియనే దానవునితో పోరాడుతూ ఋష్యమూకాద్రి గుహలోనికి పోయి కొన్ని నెలలదాకా బయటకురాలేదు. సుగ్రీవుడప్పుడు అన్న గుహలోనే చనిపోయాడని చెప్పి కిష్కింధకురాజై వాలిభార్య తారను తన వశం చేసుకొని సుఖంగా వున్నాడు. కాని వాలి నిజంగా చనిపోలేదు. గుహలోనే దుందుభిని చంపి వాని కళేబరాన్ని కాలితో తన్నాడు. అది పోయి ఒక మునీంద్రుని ముందు పడినందున నా ముని శవము నిటు పడవేసినవాడెవడైనను కాని, 'ఇంకొకమారీ కొండమీదకువస్తే తలపగిలి మరణిస్తా''డని శపించాడు. అంతట వాలి తిరిగి యింటికి పోయి చూడగ తమ్ముడు సింహాసన మెక్కిన సంగతి తెలిసింది. వాలి కడుపు మండి పోయింది. వెంటనే సుగ్రీవుని జుట్టుపట్టి లాగి నాలుగు తన్ని మెడపెట్టి గెంటివేయడమే కాక తమ్ముని భార్య రుమ నపహరించాడు. సుగ్రీవుడేమీ చేయలేక యీ ఋష్యమూకాద్రిమీద కెక్కి కాలం గడుపుతున్నాడు. ఇంతలో వారికి రామలక్ష్మణులు తోడయ్యారు.

ఇప్పుడు రాముడు వాలిని చంపి సుగ్రీవుని భార్య రుమను తిరిగి సుగ్రీవున కిచ్చేలాగునను సుగ్రీవుడు తనబలగంతో రావణాదులను చంపి రాముని భార్య సీతను తిరిగి రామున కిచ్చేలాగున ఒడంబడికలు జరిగినై. ఇచ్చిన మాట ప్రకారం శ్రీరాముడు వాలిని చంపడమేకాక సుగ్రీవుని కిష్కింధ రాజ్యానికి యెదురులేని రాజును చేశాడు. సుగ్రీవున కిప్పుడు తన భార్యయేకాకుండ అన్నగారి భార్య తార కూడ ప్రియురాలయింది. వాలి కొడుకు అంగదుడు అనుచరుడయ్యాడు.

మొదటి నిర్ణయం ప్రకారం సుగ్రీవుడింక తన వానర సైన్యంతో కూడ రామునికి తోడు చేయవలసిన వంతు మిగిలిపోయింది. దానికై సీతయున్న జాడ తెలిసికొని రావలసినదిగా నియమించి వానరులను నలుదిక్కులకు పంపించాడు. నూరు యోజనముల సముద్రమును గగన మార్గమునదాటి లంకకు చేరుకున్న హనుమంతుడు సీతనుచూచి మాటాడి తిరిగివచ్చి రామునకా చల్లని వార్త విని పించాడు. ఇప్పుడు రాముడు లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుడు సుగ్రీవుని బలమంతా కలసి

లంకకు పోవలయునని సముద్రందాకా వచ్చారు. సముద్రం చాలా లోతు పొడవు లున్నందున దిగుపోవడంకాని-యీది పోవడంకాని సాధ్యమయ్యేదికాదు.

శ్రీరాముడు సముద్రుని దారి యీయమని యడిగాడు. సముద్రుడు పలుక లేదన్న మహోగ్రహంతో ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి నీరింకిపోయేలా చేస్తానని గర్జించాడు. ఆ సమయంలో ప్రసన్నుడైన సముద్రుడు "రామచంద్రా! తొందర పడకుము. నీ కార్యము నెరవేరుటకొక యుపాయంబు దెలిపెద. విశ్వకర్మ కుమారు లైన నలనీలాచార్యులను సోదరులిద్దరున్నారు. వారు శిల్ప శాస్త్రమునందే కాక యుద్ధరంగమందును అసాధారణ ప్రజ్ఞకలవారు. వారిసాయము కోరుము. సముద్రం మీదుగ వారధి నిర్మింతురు. మీరంతరు క్షేమముగా లంకకు చేరవచ్చును. అంతే కాదు-నీలాచార్యుని నీ సేనకు నాయకత్వము వహింపజేయుము. నీకు జయంబగు" నని చెప్పాడు.

రాముని కోరిక నిరాకరింపని నలనీలులు వారధి నిర్మించారు. రాముడు లంకకుపోయి యుద్ధంలో రావణాదులను సంహరించి విజయవంతంగా తిరిగి యిక్క డకు వచ్చేటప్పటికి రామునకు రాక్షసులను చంపిన బ్రహ్మహత్యా పాతకంబునకంటి చూపు హరించిపోయింది. అందున రాముడిక్కడ లింగప్రతిష్ఠ చేసి శివునారాధించి మరల చూపును పొందగలిగాడు. ఆనాడు రామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన లింగమే అమలింగేశ్వరుడని ప్రసిద్ధికెక్కి యున్నాడు. ఆ సమయంబున సీత, లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు మొదలైన వారమంతా వారి వారి పేరులు మీదుగ లింగముల నిండు ప్రతిష్ఠలు చేశారు. అప్పుడనేక తీర్థములు రూపొందినవి. ఆ తీర్థము లన్నింటిలోను ధర్మ పుష్కరిణి తీర్థముబ ప్రధానమైనది.

ధర్మపుష్కరిణీ ప్రభావము

నాయనలారా! పూర్వము గాలవ మహాముని దక్షిణసముద్ర తీరమందలి క్షీరసరోవరంబునకు దగ్గరలో ధర్మపుష్కరిణితీర్థము చెంత చిరకాలము తపమాచరింపగ శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై "నీకేవరము కావలయు" నన్నాడు. గాలవుడంతట నాగశయనునకు నమస్కరించి "ఇందిరా రమణా! నేను సర్వదా మిమ్మెడబాయక వుండి మీ సేవ చేయుచుండునట్టి వరమి"మ్మని యర్థించాడు.

పద్మనాభుం డంత "గాలవా! చాలాకాలము నాడిక్కడ ధర్ముండను యోగి యొక తీర్థమును నిర్మించుకొని అందు స్నానాదులు సేయుచు తపో నియమంబు పాటించుచుండగ శంభుడు దర్శనం బొసగి భక్తుని యభిమతంబేమని యడిగాడు. ధర్ముడంతట "దేవా! నేను సదా మీ పరిచారకుండనై యుండులాగునని; నా పేరీ ప్రపంచమున చిరస్థాయిగ నిలిచియుండు లాగునను నన్ననుగ్రహింపు"మని ప్రార్థింపగ పరమేశ్వరుండు ముదమొంది "భక్తాగ్రణీ! అటులైన నీవు నంది రూపం ధరించి నాకు వాహనమవై యుండు" మని చెప్పి వృషభ వాహనుండై కైలాసంబునకు బోయినాడు. అ ధర్ముని పేర నీ తీర్థము ధర్మపుష్కరిణియై ప్రకాశించుచున్నది. కావున నీవీ పుణ్యతీర్థము చెంతనే మరికొంత కాలముండుము. తరువాత నాయందైక్యమొందెద"వని చెప్పిన యనంతరమున నదృశ్యమొందాడు.

ఈ ధర్మ పుష్కరిణికే చక్రతీర్థంబని యొక పేరుగలదు. పూర్వము విశ్వావసు గంధర్వుని కుమారుడు దుర్దయ డనువాడు కొందరి స్త్రీలతో గూడి యొక జలాశయంబున వస్త్రములు లేకుండానే జలక్రీడలాడుచున్న సమయంబున వశిష్ఠ మహామునియు నచటకు పోవుటయు సంభవించింది. మహామునిని చూచిన స్త్రీలు వెంటనే లేచిపోయి బట్టలు ధరించి దూరముననిలువంబడియుండ దుర్దయుడు మాత్రము చలింపక నందే దిగంబరునయి వికారచేష్టలు గావించుటం జేసి వశిష్ఠ

డాగ్రహించి "ఓయీ! దుర్మదాంధుడవగు నీవు భూలోకమున రాక్షసుడవై పుట్టు" మని శపించాడు.

దూరమునుండి చూచుచున్న స్త్రీలందరునువచ్చి యతీంద్రుని పాదము లంటి "మహామునీ! మా నాధుండు శాపగ్రస్తుండయిన నింక మా గతేమి! ఆదు వారము వేడుకొనుచుంటిమి. మా మొరాలకించి గంధర్వునకు శాపవిమోచన మార్గం తెరిగింపు"డని ప్రార్థింప నాజటియు దయ దలంచి "పడుచులారా! మా శాపంబు తిరుగులేనిది కావున నీతండు దానవుండవయి జన్మింపక తప్పదు. కాని కొన్ని సంవత్సరములకా రాక్షస రూపంబు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి చేతి సుదర్శనంబుచే తెగిపోయిన పిమ్మట తిరిగి నిజాకారము నొందగల"డని చెప్పి వారినోదార్చాడు. దుర్జముడును గర్వమణిగి మునీంద్రునకు నమస్కరించి ప్రియురాంద్రతో తన నివాసమునకు తిరిగిపోయాడు.

కొంతకాలమున కాతండు భూలోకంబున భయంకరరాక్షసుడయి యవతరించి లోక కంటకుడయ్యాడు. మాధవుండిచ్చిన యానతి ప్రకారము గాలవ మహాముని యీ ధర్మ పుష్కరిణి ప్రాంతమునందే జపతపంబుల చేసికొనుచు సంచరించు చుండగ దానవాకారము దాల్చిన దుర్దయుండరుదెంచి గాలవుని చంపబోయాడు. ఆ సమయంబున గాలవుండు ప్రాణభయమునొంది "హా! శ్రీహరీ!" ఒక్కమారు బిగ్గరగా పిలిచినంతనే విష్ణుచక్రము పరుగు పరుగునవచ్చి రాక్షసుని తలద్రుంచివేసింది. అంతటితో శాపవిముక్తి హొంది నిజరూపము ధరించిన చక్రపాణి సుదర్శనముతో "నీవీ దినమునుంచి యీ ధర్మపుష్కరిణి యందే నిలిచి యుండుము. ఇందు స్నాన మొనరించి నా భక్తులను దుష్టులేనియు బాధించు నెడల నా యానతి లేకయే నీవు వారిని వధింపుము. ఇకనుండి యీ తీర్థము చక్రతీర్థమనియు చెప్పబడుగాక యని పలికి యంతర్ధానమయ్యాడు.

గంధమాధవ పర్వతము

నాయనలారా! గంధమాధవ పర్వతము సేతువుననుసరించి సముద్రము లోనికి చొచ్చుకొనిపోయి యున్నది. ఆ కొండ నెక్కగలిగినవారికి బ్రహ్మహత్యా దోషములు సైతము హరించుటయేగాక బ్రహ్మలోకమునకు మార్గము దొరుకుట యందు సందేహము లేదని పౌరాణికులు చెప్పుచున్నారు. అచట వెంచేసియున్న గౌరీసమేత మహాదేవుని లక్ష్మీనారాయణులు, సరస్వతీ బ్రహ్మ, శచీ దేవేంద్రులు! సమస్త మునిబృందారకులు సేవించి ధన్యులైనారు. ఆ పర్వతము మీద నున్న తీర్థము పేరు దలంచినంతనే జన్మ జన్మలలోని పాపములు హరించి పునర్జన్మలేని శాశ్వత కైవల్యము లభించునని మహనీయులు తెలుపుచుండ నింక నా సరో వరంబున స్నానపాన దానములు చేసిన వారెంత పుణ్యవంతులో చెప్పనలవిగాదు.

ఒకప్పుడు. దృఢమతి యను శూద్రుండు హిమవత్పర్వత ప్రాంతానికి బోయి మున్యాశ్రమం నందున్న యోగీంద్రులను దర్శించి నమస్కృతులాచరించి యనంతరమున "తపోధనులారా! జన్మచే నేను శూద్రుండనైనను నాకు వేదా ధ్యయనం సేయ భ్రాంతి కలదు. నాకు వేదమంత్రముల నుపదేశించి నాచేత యజ్ఞ యాగాది క్రతువుల చేయింపు"డని ప్రార్థించాడు. మునులందుల కంగీకరింపక "ఓయీ! నీవిది యడుగరాని కోరిక. వేదం చదువుటకును, వేదవిదుల నాచరించు టకును గూడ నీకధికారం లేదు. కాక నీ యందభిమానం జూపి యీ నిబంధన నతిక్రమించి యే బ్రాహ్మణుండేని నీకధికారం మిచ్చెనేని యాతండు నరక మనుభ వించక తప్పదు. కావున నీవు విప్రాదుల కుపచర్యలు చేయుచు జీవింపు"మని హితబోధ చేశారు.

దృఢమతి కామాటలు నచ్చలేదు. దూరంగపోయి పర్ణశాల గట్టు నానుకొని జలాశయం నిర్మించుకొని పూలవనం పెంచుకొని దేవతార్చనలు సలుపుచు కందమూలాలు దినుచు తపమాచరించు చుండ కొంతకాలం గడిచింది. ఒకనాడు గర్గముని వంశానికి చెందిన సుమతి యను తపస్వి నిజాశ్రమంబునకు రాగ దృఢమతి వాని కతిథి మర్యాద లొనరింప నాతండు సంతసించి దృఢమతికి వేదాధికారం నిచ్చి యజ్ఞముల చేయించు చుండ కొలది దినంబుల కాతడు మరణించాడు.

చనిపోయిన సుమతి నరకములో కొన్ని కల్పంబుల కాలము కష్టములనను భవించిన తరువాత భూమిమీద చెట్టుగను - జంతువులుగను జన్మనెత్తి అటు పిమ్మట చండాల శూద్ర వైశ్యులందుదయించిన యనంతరమున బ్రాహ్మణుల యింట బుట్టు గలిగాడు. అట్లు జన్మించిన విప్రకుమారుండు చదువరియయ్యు బ్రహ్మరాక్షసిచే పట్టి పీడింపబడుచుండ నాతని తండ్రి కుమారునికై దిగులొందిపోయి అగస్త్యముని కీయుదంత మంతయు చెప్పుకున్నాడు, అగస్త్యుండును కర్తవ్య మాలోచించి "భూసురోత్తమా! భయపడనవసరము లేదు, గంధమానవ పర్వతం మీదనున్న తీర్థం బున నీ కుమారుని మూడు దినములు స్నానములు చేయింపుము. ఆ తీర్థమందలి మహాత్మ్యకంబున నెట్టి భూత ప్రేత పిశాచముల బాధలైనను తీరిపోవుట యంతను మానము లేదు. అతండు సుమతియైన నాడు చేసిన పాపంబులును నశింపగలవనియు నుపదేశింప నా బ్రాహ్మణుండవ్విధంబున తనకుమారుని గంధమాధన పర్వతమందలి కుండమున స్నానము చేయించి నంతనే విప్రకుమారున కావేశించియున్న గ్రహపీడ తొలగిపోయింది. పాపములు హరించినాయి. పూర్వ జన్మ జ్ఞాన ముదయించినదని సదానందయోగి శిష్యులకు వివరించాడు.

సీతా సరోవర తీర్థము

నాయనలారా! సీతా రామేశ్వరమునందలి పాపనాశనీ తీర్థమున గ్రుంకు విడినవారు సమస్త తీర్థములందలి ప్రభావముతో కూడియున్న సీతా సరోవరమునందు తప్పక పునీతులు కావలయును. రావణుని వధించిన రాముడు సీతను పిలిపించి "జానకీ, నీవింతకాలము పరవాని యింట నుంటివి. నీ శీలమునకంతరాయం కలుగలేదని నీవు రుజువు చేసుకొనవలసి యున్నది. కావున నీవగ్ని ప్రవేశమై రావలయు"నని శాసించాడు. సీత దానికంగీకరించి యగ్నియందు దుమికి తిరిగి క్షేమముగా వెలుపలకువచ్చి తన పాతివ్రత్య ప్రభావంబునందరకు తెలియచేసింది. ఆ సమయంబునం సీతాదేవి రూప మీ కుండమున కనబడినందున నీ తీర్థమునకు సీతా సరోవరమను పేరు వచ్చింది.

వింధ్యాద్రి ప్రాంతమున త్రిశిరుడనే రాక్షసుడున్నాడు. వాని భార్య మిగుల సౌందర్యవతి. ఆ దంపతులకు సంతానము కలుగని కారణమున భర్తయే భార్యతో "మనకు వంశము నిలుపు పుత్రుడు కావలయును కనుక నీవు శుచియను మునిని నియోగము చేసికొని సంతానవంతురాలవు క"మ్మని చెప్పాడు. శుచియు నా యువతి సౌందర్యమునకు ముగ్ధుడయి యామెతో కామభోగములనుభవించాడు. మున్యాశ్రమమునుండి యింటికేతెంచిన యువతికి పురుష సంతానము కలిగింది. త్రిశిరుడు సంతోషించి తన కుమారునకు కపాలాభరనుండని నామకరణము చేశాడు.

కపాలాభరనుండు పెరిగి పెద్దవాడయ్యాక వైజయంతీ పట్టణమునకు పాలకుడయి రాజ్య సింహాసనమెక్కాడు. వానికి శేషభద్రముడను వాడు మంత్రి. కపాలాభరనుండు మంత్రితోడను చతురంగ బలంబుల సేకరించుకొని యమరావతి మీదకి దండెత్తిపోయాడు. దేవదానవులకు భయంకరమైన యుద్ధం జరిగింది.

యుద్ధంలో దేవేంద్రుడు పడరానిపాట్లు బడిన తరువాత నెయులనో దానవ రాజేంద్రుని సంహరించాడు. కపాలాభరనుని చంపిన కారణంబున దేవేంద్రునకు బ్రహ్మహత్యా పాతకం చుట్టుకుంది. అతడనుభవించుచున్న బాధలు బాధలు కావు. భర్తస్థితి చూడలేక శచీదేవి దేవగురువులైన బృహస్పతి భగవానుల వారిని తక్కిన మునీంద్రులను రావించి వారి కుచిత మర్యాదలు గావించిన పిదప "మహానుభావులారా! రాక్షసుని చంపిన నా పెనిమిటికి బ్రహ్మహత్య పాతకము కల్గుటకేమి కారణము! కలిగిన యీ దోషము పోవుట కేది మార్గ"మని అడిగింది.

అందులకా మునులు "అమ్మా శచీదేవీ! నీ పతిచే చంపబడిన కపాలాభరనుండు రాక్షస వంశమువాడే కాని శుచియను బ్రాహ్మణుని యంశచే జన్మించిన కారణమున దానవునకు బ్రహ్మహత్యా పాతకము సంభవించినది. సీతా రామేశ్వరమునందున్న సీతా సరోవర కుండమున మునిగెనేని యింద్రుని పాపంబులు నిశ్చయంబుగా హరింపగలవు. ఆ తీర్థము నందట్టి ప్రభావమున్నదని చెప్పారు.

బృహస్పతి సందేశమునను సరించి శచీదేవియు, జయంతుడు మున్నగువారు దేవేంద్రుని సీతా సరోవరంబున ముమ్మారు తలమునుగ స్నానము చేయించినంతనే వానిని చుట్టుకొనియున్న బ్రహ్మహత్యా దోషమంతయు సూర్యరశ్మి తగిలి మంచుచందంబున మాయమైపోయింది. దేవ మునీంద్రులందరు నా తీర్థ ప్రభావంబునకు మహాశ్చర్య చకితులయ్యారు.

రామకుండ ప్రభావము

నాయనలారా! అగస్త్యముని శిష్యులలోనివాడైన సుతీక్షనుండు రామకుండమున ప్రతిదినము స్నానమాచరించి ఐదువేల రామనామ స్మరణము సేయు

చుండ కొంత కాలంబునకు శ్రీరామచంద్రుడు దర్శనమిచ్చి భక్తుడడిగిన చందంబున వానికి అద్వైత జ్ఞానము, పరకాయ ప్రవేశ విద్య, గాలిలోను గగనమందున పయనించు శక్తి అరువది నాలుగు కళలందు పాండిత్యము జంతువులు పక్షులు క్రిమికీటకంబులు భాషించునట్టి భాషాజ్ఞానము మొదలగున వన్నియు ప్రాప్తించునటుల వరమొసంగెను. కావున రామకుండముతో సమానమైన తీర్థమెందునలేదని చెప్పబడుచున్నది. ఒక గడ్డిపోచ విలువగల వస్తువు దాన మొనరించినను గొప్ప ఫలితము నొందెదరు.

ద్వాపర యుగంబున మహాభారత యుద్ధం జరిగింది. కౌరవ పక్షముననున్న భీష్ముడు పడిపోయిన తరువాత దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుల వారిని సర్వ సైన్యాధిపతిని చేశాడు. కురు సేనల కగ్రనాయకత్వం వహించిన ద్రోణుడు సంతోషించి సమరంలో పాండవులమీద విజృంభించాడు. ఆయనధాటికెవరూనిలువ లేకపోయారు. అపుడు శ్రీకృష్ణుడు మొదలైనవారు గుమిగూడి ద్రోణాచార్యుల వారిని చంపే యుపాయ మాలోచించారు. ఆచార్యులు తన కుమారుడైన అశ్వత్థామ మరణవార్త వింటే తానింక జీవించి యుండునని యొకప్పుడు శపథం చేసి సమాచ వారికిపుడు జ్ఞప్తికి వచ్చింది. దానికి తగినట్లె అశ్వత్థామ యిపుడు తండ్రి కంపెనుట లేకుండ దూరప్రదేశంలో యుద్ధం చేయుచున్నందున నీ కుమారుడు చనిపోయాడని చెప్పి ద్రోణాచార్యులవారిని మోసగింపవచ్చును. ఐతే తన కుమారుడు మరణించాడని యెవరు చెప్పితే గురువుగారు నమ్మగలరనే దొక గడ్డుసమస్య యేర్పడింది.

ధర్మరాజు అబద్ధ మాడడనే ప్రతీతి యొకటుంది. కనుక ఆయన నోట వింటే గురుండు తప్పక నమ్మడమే కాకుండ యుద్ధము విరమించి ప్రాయోపవేశ

మున చనిపోవడం సిద్ధం. అందువలన అశ్వత్థామ చనిపోయాడని అని రామకుండమున స్నానము చేయింపుమని తెలుపగ శ్రీకృష్ణుడాది బంధు సమేతంబుగ పాండవులు సేతు రామేశ్వరమునకు పోయి రామకుండమునందు శుచియై వెలుపలకు వచ్చినంతనే మరల గగనవాణి "పాండవాగ్రజా! మహా పవిత్రమైన రామ కుండమున మునిగితివి కావున నీ పాపములు హరించినవి. నీవింక పట్టము గట్టుకొను" మనియు పల్కింది. అంత ధర్మరాజు సంతోషముగా హస్తినాపురమునకు తిరిగివచ్చి సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకంబు చేసికొనినపుడు దేవతలాకాశమునుండి పూలవానలు గురిపించారు.

రామకుండము చెంతనున్న రామునిచే ప్రతిష్ఠ చేయబడిన శివలింగము నారాధించిన వారికి తొలగని పాపములు గాని-కలుగని సంపదలుగాని యుండునని వాల్మీకి మొదలైన ఋషులు వచించియున్నారు. నారదాది మునులు రామకుండ ప్రభావమును గాన మొనరించారు.

లక్ష్మణకుండ ప్రవేశము

నాయనలారా! లక్ష్మణ కుండము మహా ప్రభావముకలది. దీని గురించిన యితిహాసమొండు నేనెరుంగుదును. భారత యుద్ధంలో శ్రీకృష్ణుడు పాండవపక్షపాతియని ప్రజలు చెప్పుకొనుచున్నారు. శ్రీకృష్ణునియన్న బలరాముడు. బలరామునకట్టి పక్షపాతము లేదు. కాని తమ్ముని మందలించుటకు ధర్మరాజుకు వచ్చింది. కాని ఆయన నేనబద్ధమాడనని పట్టుపట్టి కూర్చున్నాడు. అప్పుడు ఆ కృష్ణుడు మరొక యుక్తిపన్ని-ఇప్పుడాశ్వద్ధామ అనే ఏనుగు చనిపోయింది కనుక

నీవు "అశ్వద్ధామ హతః కుంజరః" అంటే చాలన్నాడు. ధర్మరాజందులకు సరేనని ద్రోణాచార్యులవారు వినబడేలాగా "అశ్వద్ధామ హతః" అనినారా మెల్లగా "కుంజరః" అని "నా సత్యవ్రతం నేను నిలుపుకున్నానుగదా" అని తృప్తిబడ్డాడు. అదిగాక "కుంజరః" అన్నప్పుడు తక్కినవారు వాద్యాలు గూడ ప్రయోగించారు. ఎలాగైతేనేం ద్రోణుడు తన కొడుకు నిజంగానే చనిపోయాడనుకుని తానును మరణించాడు. తరువాత పాండవులకే విజయం లభించింది.

తరువాత ధర్మరాజు పట్టాభిషేకం చేసికొనడానికి అన్ని ప్రయత్నాలు పూర్తయ్యాయి. ఆయన సింహాసనంమీద యెక్కబోవు సమయంలో, ఆకాశవాణి "యుధిష్ఠిరా! నీవు అశ్వద్ధామ బ్రతికియుండగ చనిపోయాడని అబద్ధమాడావు. ఆ మాట విన్నందున పుత్రశోకంతో ద్రోణాచార్యులు చనిపోయాడు. కుత్రువన్నితివి. కావున నీ వసత్యవాదివేగాక గురుద్రోహివి. విప్రద్రోహివి గూడనైతివి. నీయట్టి పాపాత్ము డీ పవిత్రమయిన హస్తినాపుర సింహాసన మెక్కరా"దని అందరూ వినే లాగ పలికింది, ఆ మాటలు విని ధర్మనందనుడు సిగ్గుపడి తలవంచుకున్నాడు. ధౌమ్యాది మునులుగూడ గగనవాణి మాటలు కాదనలేకపోయారు.

నారదాది మునులంతా యోచించి శ్రీకృష్ణునితో "వాసుదేవా! సేతు రామేశ్వరము నందు రామకుండ మున్నది కదా! అందు మునిగిన వారికి బ్రహ్మహత్యాది దోషములు హరించును కావున ముందీ యుధిష్ఠిరునిచే చేయించుట వాని మతము కానందున యుద్ధసమయంలో తాను తీర్థయాత్రలకు పోవుట మంచిదనుకున్నాడు.

ద్వారకా నగరమునుండి బయలుదేరిన బలరామ ప్రభువు ముందుగ ప్రభాస తీర్థమున పితృదేవతలకు తర్పణలు వొదిలి తరువాత మరికొన్ని క్షేత్రాలను దర్శించుచు కొలదిదినములలో నైమిశారణ్యంబునే మునులందరు సేయుచున్న యజ్ఞశాలకు

బోయాడు. బలరాముని చూచినంతనే మునులందరును లేచి నమస్కరించుచు ప్రతి నమస్కారముల నందుకొనుచు కుశల ప్రశ్నల జేయుచున్నను సూతమహర్షి నిర్లక్ష్య మున కూర్చొని యున్నందున బలరాము డాగ్రహించి దర్భతో వానితలపై కొట్టాడు. వెంటనే సూతముని తలపగిలి చనిపోయాడు.

మునులంతట "యాదవరాజా! నీవాదిశేషావతార మూర్తివని జగంబున కొనియాడుచున్నవి. ఐనను నిరంతరము పరమేశ్వరుని లీలలనే ప్రవచించుచు మహా పుణ్యశాలియైయున్న సూతుని చంపుట మంచిదికాదు. నీకు ముని హత్యాపాతకంబు ప్రాప్తించుటకు సందియంబులేదు. కావున నీవు నీ సంఘర్షణ మాయా ప్రభావంబున వీనిని బ్రతికించి మునిహత్యాపాతకంగాని-దుష్కీర్తిగాని పొందకనుండు"మని పలుక నా ద్వారకానాథుండు సంతసించి సూతుని తిరిగి బ్రతికించాడు. పునర్జీవితుం డయిన సూతుండును —మిగిలిన మునులు బలరాముని గౌరవించారు.

అదియునుగాక వల్కలుండను రాక్షసుడు బలవంతుడై యీ మునులు లాచరించుచున్న యజ్ఞముల నన్నింటిని భంగ మొనరించుచుండెననియు, మునులను హింసించుచుండెననియు ముని పత్నులను చెరబట్టుచుండెననియు వారల వలన నాల కించిన బలరాము డాగ్రహించి యీ దానవుని సంహరించాడు. అటుమీదట మునుల నుండి వీడ్కోలు పొందిన రోహిణీ కుమారుడు తీర్థయాత్రలు గావించుకుని తిరిగి నిజపురంబున కేగుచుండ గగనవాణి బిగ్గరగా "వాసుదేవా! సూతుని బ్రతికించినంత మాత్రమున నీ దోషం సంపూర్ణముగ హరింపలేదు. పాపంబుల గొన్నింటిని మిగిలించు కుని యింటికిపోవుట మంచిదిగా"దని పలికింది.

బలరాము డంతట తిరిగి నైమిశారణ్యమున కంటోయి తానాలకించిన పల్కుల నా మునులకు వినిపించి "నేను పరిపూర్ణముగ పాతకంబుల బాయుటకేమి

చేయవలయు"ననగ సూత్రముసీంద్రాదులు "బలరామా! నీవు గంధమాధన పర్వతము నందున్న లక్ష్మణ కుండమున స్నాన మొనరించినచో నీ సంకల్పము నెరవేరగల"దని చెప్పారు. వారి మాటల ప్రకారంబున కృష్ణాగ్రజుండు సేతు రామేశ్వరమునకు బోయి గంధమాధన పర్వతము నెక్కి లక్ష్మణ కుండమున స్నానం బొనరించి సంపూర్ణముగ పాపరహితుడై ద్వారకకుపోయి సుఖసౌఖ్యము లనుభవించాడు.

హనుమత్కుండ ప్రభావము

నాయనలారా! శ్రీరాముడు లంకనుండి తిరిగి యయోధ్యకు బోవ సేతువు దాటినంతనే కంటిచూపు కనపడకపోయింది. కారణము లేని కారణంగా దృష్టి హరించిపోవుట కేమి కారణంబున యడుగగ నలనీలాచార్యాదులు "రాఘవా బ్రాహ్మణుండైన రావణుని వారి వంశము నంత మొందించితివి. బ్రహ్మహత్యా పాతకంబున నీ చూపు స్పష్టమైనది. దినను చింతింప పనిలేదు. ఇచట గంధ మాధన పర్వతం మీద శివప్రతిష్ఠ చేయుము. కోల్పోయిన నేత్రదృష్టిని మరల యథావిధిగ పొందగల"వని కర్తవ్యం నుపదేశించారు.

నలనీలాదులు మాటలందు రామునకు నమ్మకమున్నది. కావున యోచింపక వెంటనే శివప్రతిష్ఠ జేయ నిశ్చయంచుకొని జ్యేష్ఠ శుద్ధ దశమీ బుధవారం హస్తా నక్షత్రంబున ప్రతిష్ఠ చేయుటకు శుభలగ్నము నిశ్చయించిన తరువాత హనుమంతుని పిలిచి "వత్సా! మనకిపుడు శివలింగము కావలయునుగదా! నీవిదే కైలాసంబునకు బోయి పార్వతీ పరమేశ్వరుల నడిగి శ్రేష్ఠమైన లింగమునుగొని తెమ్మ"ని నియోగించినందున అంజనీ తనయుండు వాయువేగంబున కైలాసంబునకుపోయి గౌరీశంక

రుల కీయుదంతమంతయు నెరింగించి వారి వలన లింగమును గైకొని తిరిగి రా పయనంబునప్పటికి కొంతకాలమైనది.

గంధమాధన పర్వతంమీద రాముడు మొదలయిన వారాంజనేయుని రాక కెదురు చూచుచున్నారు. కాని హనుమంతుని జాడలేదు. నిర్ణయించిన లగ్నం మించిపోవుచున్నది. ఏమిచేయుటకు తోచక రాముడు మదనపడుచుండగ సీత యిసుకతో నొక లింగమును చేసియిచ్చింది. గత్యంతరములేక దాశరధి సీతచేసి యిచ్చిన సైకతలింగమునే నిర్ణీత స్థానమునందు శుభముహూర్తము మించకుండగ వేగమంత్రములతో ప్రతిష్ట చేశాడు. ప్రతిష్ఠానంతరం జరుపవలసిన క్రియలు పూజలు క్రమము ననుసరించి జరుపబడుచున్నవి.

అంతలో కైలాసంనుండి శివుడిచ్చిన లింగముతోడ హనుమంతుడు తిరిగి వచ్చాడు. అప్పటికే ప్రతిష్ట జరిగినందున హనుమంతుడు చాలబాధపడ్డాడు. పొంగి పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని నిలుపుకోలేకపోయాడు. నేనింత కష్టపడినందుకు ప్రయోజన మేమిటి! ఇప్పుడీ లింగమును తెచ్చి యేమిచేయవలయునని వాపోయాడు. కొంత వరకు రాముని నిష్ఠూరం లాడాడుకూడా. నిజానికి రాముడు గానీ, లక్ష్మణుడుగాని, సీతగాని, విభీషణుడుగాని, నలనీలలుగాని, సుగ్రీంవాంగదజాంబవంత సుషేణాదులు గాని మాటాడలేకపోయారు.

శ్రీరాముడే ఆంజనేయుని కౌగిలించుకుని "వత్సా! హనుమా! నీవు నాకాత్మీయుండవు. నా తమ్ములలో నొక్కండవని నేనింతకుముందే చెప్పియుం టిని. నాయీ నేటి విజయానికి నీవు కారకుండ వనుటయు సత్యము. నీ యందు నాకేనాడును భేదాభిప్రాయముండదు. కాని నీవు కైలాసమునుండి లగ్నకాలము నకు రాలేకపోతివి. ముహూర్తము మించరాని దయినది. కావున నీవిపు డింకొక పనిచేయుము. నేను ప్రతిష్టించిన ఈ రామలింగేశ్వర లింగమునకు సమీపముందే నీవీ లింగమును ప్రతిష్టచేయుము. నీచే ప్రతిష్ట చేయబడిన ఈ లింగము హనుమ

లింగమని ప్రఖ్యాతి నొందగలదు. అదియునుగాక నేను స్థాపించినది యిసుక లింగమేకాని నీవు స్థాపించినది సాక్షాత్పరమేశ్వరు డిచ్చిన లింగముగదా! ఇంక నీకి విచారమెందులకని సమాధానం చెప్పాడు.

రామ సందేశము కావనక ఆంజనేయుండు రామలింగేశ్వర లింగమునకు ఉత్తర భాగంబున తాను తీసుకొని వచ్చిన శివలింగమును ప్రతిష్ఠించి పూజించాడు. మనకీనాటికిని గంధమాధన పర్వతంబుమీద నాయా లింగములను దాంచి సేవించి కృతార్థులము కానవకాశములున్నవి. ప్రతిష్ఠకుముం దాంజనేయుడు శోకించుచు భూమిమీదపడి దొరలినచోట నొక గుంట పడింది. అంతట గంగాజల మాగర్తము సంపు నిండినవి. దానికి హనుమత్కుండమని పేరు కలిగింది. ఆ కుండమున స్నానము చేసినవారికి పంచ మహాపాపములు దొలగుట యందెట్టువంటి సందేహం లేదు. మరియు వారికి భూతప్రేత పిశాచభయములుండవు. దారిద్ర్యము సంభవింపదు.

యాత్రా పరిసమాప్తము

నాయనలారా! ఇట్లే కాశీరామేశ్వర యాత్రకు సంబంధించిన సకల తీర్థములు, సకల క్షేత్రములు, సకల దేవతామూర్తుల దర్శింపవలయునన్నను ఆయా యితిహాసంబుల వివరింపవలసియున్నను బ్రహ్మాదులకైనను సాధ్యంగాని పనియని నేనింతకుముందే చెప్పియుంటిని. ఇంతకు మనం చూడదగినవనియు - విడువదగిన వియు - సేవింపదగినవియు ననేకములు మిగిలియున్నవి.

ఈ సేతురామేశ్వరమందును బేతాళ వరదతీర్థం, మంగళతీర్థం, అమృత వాసి తీర్థం, బ్రహ్మకుండము, అగస్త్య తీర్థం, జటాతీర్థం, లక్ష్మణతీర్థం, శివ తీర్థం, శంఖతీర్థం, కోటితీర్థం, ధనుష్కోటి తీర్థంలు మొదలయిన వెన్నియో కలవు. అవి గాక రామసైన్యమున నున్న వారందరి పేరున ననుసరించిన నలతీర్థం, నీలతీర్థం, సుగ్రీవతీర్థం, గవాక్షయ తీర్థం, గజతీర్థం, శరణతీర్థములు మొదలయినవి గూడ పెక్కులున్నవి.

మనమిప్పటికి చూచిన ఈ క్షేత్రములు చాలును. ఈ సేతురామేశ్వరం ఐన ముఖ్యముగ చేయదగిన పనులను మాత్రము పూర్తిచేసుకొని తిరిగి కాశీకి పోవుదము లెం''డని శిష్యజన సమేతంబుగ తిరిగి ప్రయాణమై పుణ్యతీర్థములలో స్నానములు చేసి హోములందు బొట్లుధరించి గంధమాధన పర్వతమునందు రామేశ్వర లింగము హనుమల్లింగము మొదలైన దివ్యలింగమూర్తుల నారాధించి యథా శక్తినందున్న బ్రాహ్మణులకు యాచకులకు దానంబు లొసరించిన యనంతరమున నాటికి వారంద రును విశ్రాంతి తీసుకున్నారు.

ఇవ్విధంబున కాశీరామేశ్వర యాత్ర ముగించుకొనిన సదానందయోగి మరుదినంబున శిష్యజనంబుల వెంటనుంచుకొని వెనుకకు మరలి ప్రయాణము సేయుచు మునుపు నివసించిన చోటులలో గాక క్రొత్త దృశ్యంబుల చూచుచూ అందందుగల మహామునుల సందర్శించుచు కాశీపురంబునకు చేరి అన్నపూర్ణా విశ్వనాథ స్వాములకు నమస్కరించి తరువాత నిజాశ్రమంబు చేరుకున్నారు.

కథ కంచికి—మన మింటికి